

Institutionele inkomensverdeling

De inkomensverdeling zal de economie eeuwig blijven bezighouden. Ze kent zoveel problemen, dat er nooit een volledig inzicht zal komen in de factoren die haar bepalen; laat staan dat objectief kan worden vastgesteld wat de meest wenselijke verdeling is. Toch neemt het inzicht in de inkomensverdeling voortdurend toe en verschijnen er steeds weer analyses die een ander licht op de problematiek werpen. Een voorbeeld daarvan is een rapport dat in de vakgroep Sociologische Economie van de Rijksuniversiteit te Groningen door Drs. T. Huppés voor de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid werd opgesteld 1). Dat rapport gaat over de invloed van institutionele factoren op de ontwikkeling van de inkomensverdeling.

Institutionele factoren, wat zijn dat? Het rapport verstaat eronder „de verdelingsrelevante wetgeving, in het bijzonder de sociale wetgeving, en de wetgeving betreffende de eigendoms- en bezitsverhoudingen in het productieproces”. Op grond hiervan is er een institutioneel inkomen te onderscheiden. Dat is het inkomen waarover kan worden beschikt zonder daarvoor een arbeidsprestatie te verrichten: d.w.z., het winst- en kapitaalinkomen en de sociale uitkeringen. Het institutionele inkomen omvat ongeveer 50% van het nationale inkomen. De overige 50% bestaat uit arbeidsinkomen. Met behulp van dit onderscheid verklaart de heer Huppés dat de nivellering die zich deze eeuw voordeed voornamelijk het gevolg was van institutionele veranderingen, hetgeen volgens hem in strijd is met de traditionele opvatting binnen de economie, die de veranderingen in de verdeling toeschrijft aan marktfactoren. Als oorzaken van de institutionele veranderingen kunnen worden beschouwd de ontwikkeling van wetenschap en techniek. Een extreme nivellering van het institutionele inkomen deed zich voor tijdens het kabinet-Den Uyl.

Het vorenstaande is in het kort de essentie van het rapport. Nu het commentaar daarop. In plaats van de institutionele factoren te vertalen in vraag- en aanbodfactoren, zoals Drs. Huppés bij vorige gelegenheden deed, werpt hij nu vraag en aanbod verre van zich. Huppés' studie is dus deze maal niet gebaseerd op de z.g. ruiltheoretische sociologie. Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt zouden nauwelijks enige invloed op de inkomensverdeling hebben. Huppés licht dit toe met behulp van het bekende boek van Tinbergen, *Income distribution: analysis and policies*, waarin de ongelijkheid wél door schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt wordt bepaald. Volgens Tinbergen leidt technologische ontwikkeling tot meer vraag naar geschoolde arbeid, terwijl scholing leidt tot meer aanbod van geschoolde arbeid. Meer vraag werkt denivellerend en meer aanbod werkt nivellerend. Wil men de inkomens nivelleren, dan moet de scholing worden bevorderd. Dit geldt overigens slechts voor de zeer lange termijn. Tinbergen verklaart met behulp van deze theorie de nivellering, die sinds 1900 is opgetreden.

Volgens Huppés heeft Tinbergen het evenwel bij het verkeerde eind. Immers, van 1930-1937 is het aanbod van academici sneller gestegen dan de technologie, terwijl

er toen geen nivellering optrad, wat volgens Tinbergens theorie had gemoeten. Van 1952-1970 stegen technologie en scholing in gelijke mate, maar de inkomensongelijkheid bleef niet gelijk, ze nam af. Dus is Tinbergens theorie in strijd met de feiten, aldus Huppés. Die kritiek liegt er niet om. Ik vind dat we daarmee voorzichtig moeten zijn. Ten eerste bekijkt Tinbergen de inkomensverdeling vanaf 1900 (waarom Huppés dat niet deed, wekt twijfelachtige vermoedens). Ten tweede kan niemand mij wijsmaken, met welke ingewikkelde econometrische analyses ook, dat vraag en aanbod op de arbeidsmarkt op lange termijn weinig invloed op de inkomensverdeling hebben.

Maar goed, laten we Huppés verder volgen. Tinbergens theorie klopt niet, dus moet er een andere theorie komen. Die theorie wordt gegeven door de institutionele economie. Zoals gezegd, de inkomensverdeling wordt vnl. bepaald door institutionele factoren. Hierbij stuit ik echter op enkele problemen. Ook Tinbergen erkent de invloed van deze factoren, maar zijn boek gaat daar niet over. Daarin komt echter wel de volgende zinsnede voor: „many of the so-called *non-economic* factors determining income distribution can be easily subsumed under the concepts of demand and supply” 2).

Het volgende probleem betreft de definitie van institutioneel inkomen (winst- en kapitaalinkomen en sociale uitkeringen). Niet de markt, maar de wet is verantwoordelijk voor deze verdeling, zo staat te lezen op blz. 62 van het rapport. Wat de sociale uitkeringen betreft, is dat duidelijk. Maar de „door de wet gesanctioneerde eigendomsorde” die het winst- en kapitaalinkomen toerekent, vind ik een vage formulering. Analooq is arbeidsinkomen veel meer institutioneel bepaald (vgl. de diverse cao's, minimuminkomen enz.). Het aldus opgebouwde institutionele inkomen lijkt een kunstmatig samengestelde grootheid, die toevallig de inkomensverdeling goed verklaart. Wat blijkt namelijk? De sociale uitkeringen zitten vnl. onderin de inkomensverdeling en het winst- en kapitaalinkomen bovenin. De eerste nemen voortdurend toe en de laatste af. In Huppés' woorden: „De stijging van de sociale uitkeringen werd gecompenseerd door een gelijktijdige vermindering van het winst- en kapitaalinkomen”. Alsof er tussen beide een ondubbelzinnige causale relatie zou bestaan. Als je dan bovendien als ongelijkheidsmaatstaf de verhouding tussen beide aanneemt, blijkt voortreffelijk dat er onder Den Uyl geweldig is genivelleerd en onder Biesheuvel nauwelijks (blz. 87). Als toevalligerwijs de deelname aan het arbeidsproces groter wordt, neemt volgens die maatstaf de denivellering overigens toe.

Het rapport van Huppés bevat een listige analyse. Over de conclusies daarin heb ik mijn twijfels.

L. Hoffman

1) Drs. T. Huppés, *Inkomensverdeling en institutionele structuur*, Groningen, 1977.

2) Prof. Dr. J. Tinbergen, *Income distribution: analysis and policies*, Amsterdam, 1975, blz. 151.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i> Institutionele inkomensverdeling	585
Column Fiscale onderschatting en fraude, door Prof. Dr. F. Rogiers	587
<i>Prof. Dr. L. H. Klaassen:</i> De nota inzake het regionale sociaal-economische beleid 1977 t/m 1980. Enkele notities	588
<i>Drs. C. J. de Koning:</i> Werkgelegenheidscreatie: een hoofdoorzaak van conjunctuurschommelingen? (I)	591
<i>Dr. J. H. C. Lisman:</i> Vergeten (.... is geen excuus!?)	598
<i>Drs. R. Bemer en Drs. Ir. A. J. M. van Miltenburg:</i> Grecon 77-A als symptoom van een ontwikkeling, met naschrift van Prof. Dr. M. A. Kooyman, Drs. B. Bos, Drs. R. H. Ketellapper en Drs. W. Voorhoeve	599
Maatschappijspiegel De plebejische stijl, door Drs. W. Top	602
Ontwikkelingskroniek India's internationale economische betrekkingen, door Drs. J. G. Waardenburg	604
Boekennieuws L. J. Brinkhorst: Grondlijnen van Europees recht, door Mr. L. A. M. Mulders	608

ESB: het blad dat zoveel inzicht in zijn inhoud doet.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:
STRAAT:
PLAATS:
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):
Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Adjunct-redacteur-secretaris:
L. van der Geest.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016: kopij voor de redactie:
postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toetsel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 130,— per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 88,40
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekening no. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93,
Rotterdam, t.n.v. Economisch Statistische
Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,—
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 7021
Den Haag
Telefoon (070) 68 17 75 | 23 41 03
Telex 33101

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Fiscale onderschatting en fraude

Bij de vorming van een nieuwe regering in België en de verkiezingen van 17 april 1977, ging de aandacht van de onderhandelaars in hoofdzaak naar de vervaardiging van een communautair akkoord. Geenszins ten onrechte, omdat de gemeenschapsproblemen zwaar doorwegen op de dagelijkse handelingen van de regeerders. Omdat een „oplossing” in zicht is, zal de regering veel meer energie kunnen besteden aan de sociaal-economische vraagstukken. Dat is ook nodig, want de gewenste economische groei blijft uit, de aanhoudende werkloosheid bezorgt onrust en de inflatie (waarvan de amplitude vermindert is) wil maar niet wijken.

Binnen de eerstvolgende weken zal de nieuwe regeringsploeg haar cohesie moeten bewijzen ter gelegenheid van de voorbereiding van de algemene begroting voor 1978. In weinig landen kan worden gezegd dat de toestand van de overheidsfinanciën bevredigend, laat staan gezond is, maar in België is dit bepaald geen recent „verschijnsel”.

Welke verwachtingen kunnen nu reeds worden geformuleerd? 1. De voorstellen van de verschillende departementen zullen (mede gelet op de electorale beloften) in zeer ruime mate (raming: BF. 80 à 100 mrd.) de ontvangsten overtreffen; 2. er zullen dan ook maar twee wegen te bewandelen zijn: a. vermindering van de voorgestelde uitgaven, hetgeen telkens van de ministers van Financiën en Begroting een geweldige „strijd” veronderstelt en b. verhoging van de belastingen, hetgeen — in de huidige omstandigheden — tegen elke prijs zou moeten worden vermeden; c. het aanvaarden van een „redelijk” globaal deficit van de totale begroting, met dien verstande evenwel dat men een scherp oog zal moeten hebben voor de leningcapaciteit van de kapitaalmarkt, die in sterkere mate zal moeten worden aangesproken voor de financiering van de bedrijfsinvesteringen dan in 1977 (gevaar van hoge intrestvoeten, hetgeen niet bevordelijk is).

Ter gelegenheid van deze „evenwichts-oefening” zal men niet nalaten te ver-

wijzen naar het regeringsprogramma waarin, naast bekommernissen voor de „sanering” (hoe?) van de openbare financiën, ook een paar bedenkingen voorkomen over de fiscale fraude. Nu geloof ik niet dat België het enige land in Europa is, waar een structurele onderschatting van de belastbare massa in de fiscale wetgeving is ingebouwd en/of door legale middelen wordt toegelaten. Maar het blijkt erg gesteld te zijn met de eigenlijke fiscale fraude. Het is een nationale „sport” te ontduiken en ik meen dat geen enkele belastingplichtige vrij van „zonde” is. Afgezien van het feit dat er wel historische redenen aanwezig zijn, die dit fenomeen gedeeltelijk helpen verklaren, kan de vraag worden opgeopperd of de hoogte van de belastingvoet — en de progressiviteit —, alsmede het „gevoel” van de belastingplichtige, dat een deel van zijn middelen worden verspild, als verklaringen kunnen gelden. Anderzijds beweren sommige ondernemers dat de ontduikingsmogelijkheid nog een van de weinige overblijvende prikkels tot ondernemen is.

Prof. Dr. Max Frank (Université Libre de Bruxelles) is in België de grote specialist, die reeds in een voordracht in november 1971 de aandacht vestigde op het fenomeen en sindsdien regelmatig met gegevens uitpakt 1). De onderschatting, die in het bijzonder in de inkomstenbelasting van fysieke personen plaatsvindt (en dan voor het grootste gedeelte bij de landbouwers), vertegenwoordigt slechts 5% van de totale geraamde gemiste opbrengst. Dit betekent dat de fraude — die ik ruwweg voor 1978 tussen BF. 135 en 150 mrd. raam (in navolging van M. Frank) — voor het leeuwendeel zorgt.

Nu is het wel zo, dat de fraude van vennootschappen gering is, dat de ontdui-

king op de BTW globaal „slechts” 8% (te situeren in woningbouw, vlessector, kleding en textiel, land- en tuinbouw, juwelen — hier zou 50% van de massa ontdoken worden — onderhoud en herstelling van duurzame goederen enz.) van de massa vertegenwoordigt en dat de fraude op de successierechten relatief zeer hoog is, maar in de globale massa slechts 3% als aandeel heeft. De ontduiking der inkomstenbelastingpersonen daarentegen zou 75 tot 80% van het totaal vertegenwoordigen 2).

Hoewel M. Frank er de nadruk op legt, dat zijn ramingen steunen op macro-economische grondslagen en in het bijzonder op de nationale rekeningen — en dus een foutenmarge vertonen — kan ik mij niet onttrekken aan de indruk dat de berekeningen *niet geheel* vrij zijn van een tautologisch kenmerk. Inderdaad, de nationale boekhouders gaan ook uit van de fiscale-fraude-veronderstelling en verhogen, voor sommige inkomenscategorieën, de gegevens met een correctie-coëfficiënt. Welnu, een deel der ontduikingsramingen gaan uit van geraamde ontduikingen. Maar zelfs dan blijven er nog voldoende redenen om de strijd tegen de fiscale fraude voort te zetten, want reeds de vorige minister van Financiën is hard opgetreden.

1) De belangrijkste publikatie is: „Problèmes méthodologiques et statistiques relatifs à l'évaluation de la sous-estimation et de la fraude fiscales” in *L'exacte perception de l'impôt - De juiste belastingheffing*. Colloquium Belgisch Instituut voor Openbare Financiën, mei 1972, Brussel, Ed. Bruylant, 1973, blz. 113/143. Zie verder artikelen in *Cahiers économiques de Bruxelles, De gids op maatschappelijk gebied, Kulturleven*.

2) Het zou zeer interessant zijn de regionale verdeling van deze fraude na te gaan, want stoute tongen beweren dat de fiscale diensten in Brussel veel gematigder optreden, dan in Vlaanderen. En zelfs in Vlaanderen zou er strenger opgetreden worden in Aelst, Gent, Brugge dan bijv. in Kortrijk en Antwerpen.

De Nota inzake het regionale sociaal-economische beleid 1977 t/m 1980

Enkele notities

PROF. DR. L. H. KLAASSEN*

Enkele maanden geleden verscheen de Nota inzake het regionale sociaal-economische beleid 1977 t/m 1980. Prof. Klaassen, president-directeur van het Nederlands Economisch Instituut, wijdt deze week een commentaar aan dit artikel. Hij vindt de nota zwak qua presentatie en teleurstellend qua analyse. Het grootste gebrek vindt hij echter het onbesproken laten van de problemen van het Westen des lands.

1. Inleiding

Wanneer men het begrip welvaart, in het spraakgebruik betrekking hebbend op de materiële omstandigheden waaronder men leeft, door het wijdere begrip welzijn vervangt, brengt men daarmee tot uitdrukking dat het welbehagen des mensen van veel meer zaken afhangt dan van zijn inkomen alléén. Daarmee is uiteraard niet gezegd dat dat inkomen geen belangrijke component van het welzijn zou zijn, doch slechts dat het één van de componenten is. De andere zijn, kort samengevat, bijv. de woonomstandigheden (incl. de kwaliteit van het milieu), de overige werkomstandigheden en de beschikbare voorzieningen.

Het kan dus zeer wel zijn dat het welzijn hoger is in Drenthe dan in Noord-Holland omdat in het eerste gebied bijv. het milieu en de woonomstandigheden zoveel beter zijn dan in Noord-Holland dat daardoor het lagere inkomen overgecompenseerd wordt.

2. Welzijnscomponenten

Nu is de voorgaande uitspraak eigenlijk niet verantwoord zolang objectieve weging van de welzijnscomponenten niet mogelijk is en bovendien het meten nog bemoeilijkt wordt door het feit dat de gewichten niet alleen voor de diverse bevolkingsgroepen zeer verschillend kunnen zijn (een gepensioneerde zal begrijpelijkerwijs weinig persoonlijke belangstelling tonen voor de werkomstandigheden en het arbeidsloon in zijn regio), maar bovendien de gewichten nog binnen iedere groep van individu tot individu aanzienlijke verschillen kunnen vertonen. Toch kan men zich op deze wijze niet helemaal van het probleem afmaken. Het kwantitatief onbekend zijn van de wegingscoëfficiënten betekent immers geenszins dat de gewichten helemaal niet bestaan. Onze kennis daaromtrent is alleen ontoereikend.

3. Aspiratieniveaus

Bovendien is er nog een andere onzekerheid in de wel-

vaartsfunctie. Deze kan het beste op de volgende wijze worden geïntroduceerd. Stel we schrijven de in het voorgaande aangeduide welzijnsfunctie als

$$\omega' = \omega'(\Pi_h, \Pi_w, \Pi_v) \quad (1)$$

waarin Π_h staat voor de woonomstandigheden, Π_w voor de werkomstandigheden en Π_v voor het voorzieningspeil, dan waken we daarmee de indruk dat een verbetering in één van deze drie grootheden bij gelijkblijvend niveau van de beide andere, het welzijnspeil ω zal opvoeren. We weten uit ervaring dat dit niet het geval is. Het zou niet juist zijn te beweren dat de Zweden door het niveau van hun inkomen, overige werkomstandigheden, milieu, overige woonomstandigheden en voorzieningen dus een groter welzijn genieten dan bijv. de Grieken. Zonder iets kwaads van de Zweden te willen zeggen, krijgt een ieder die in beide landen thuis is het gevoel dat eerder het omgekeerde het geval is. Dit dan voor zover men mag aannemen dat het begrip welzijn toch nog wel iets uitstaande heeft met het normale menselijke geluksgevoel. Het is dan ook helemaal niet zo vreemd om te veronderstellen dat er in de mens een soort automatisme is ingebouwd dat ervoor zorgt dat, hoe hoger het welzijn stijgt, hoe hoger de aspiraties worden om een nóg hoger niveau te bereiken. Herschrijven we (1) in deze zin dan krijgen we

$$\omega = \omega\left(\frac{\Pi_h}{\Pi_h^{\text{MAX}}}, \frac{\Pi_w}{\Pi_w^{\text{MAX}}}, \frac{\Pi_v}{\Pi_v^{\text{MAX}}}\right) \quad (2)$$

waarin:

$$\Pi_h^{\text{MAX}} = \varphi_h(\Pi_h), \Pi_w^{\text{MAX}} = \varphi_w(\Pi_w) \text{ en } \Pi_v^{\text{MAX}} = \varphi_v(\Pi_v) \quad (3)$$

Representeren de functies (3) een evenredigheid, dan heeft een verbetering in de leef- en werkomstandigheden geen enkele zin. Dit is slechts het geval als de aspiratieniveaus minder dan evenredig met het bereikte niveau zijn.

Nu is het voorgaande niet zo'n erg operationele theorie. Om het daartoe om te vormen, lijkt het niet onrealistisch de aspiratieniveaus te definiëren als de hoogste niveaus die in het land voorkomen. Een in de regionale economie aanvaardbare hypothese. We bezien dan het welzijnsniveau van verschillende regio's en vergelijken dan de eigen regio met de gunstigste regio, die blijkbaar ook een *verwezenlijkbaar* niveau heeft. Stijgt dit laatste, dan daalt bij gelijkblijvend niveau in de eigen regio het welzijn aldaar.

Is dit op zich zelf al erg genoeg, in feite is de situatie nog somberder. Het is waarschijnlijk niet juist om aan te nemen

* De auteur heeft dankbaar gebruik gemaakt van opmerkingen van Drs. J. A. van der Vlist, hoofd afdeling Regionaal Onderzoek van het NEI naar aanleiding van de concept-tekst van dit artikel.

dat ons streven naar welzijnsverhoging gericht is op het bereiken van hetzelfde totale niveau als de regio die „objectief“ (!) gezien het beste af is. Waarschijnlijker lijkt het dat we afgaan op de relatieve niveaus van de individuele welzijnscomponenten en ons slechts gelukkig voelen als iedere eigen welzijnscomponent de maximale hoogte bereikt die elders, waar dan ook in ons land, voorkomt. We streven in dit geval naar een combinatie van het gemiddelde inkomen van Bloemendaal, de leefomstandigheden van de Veluwe, de luchtzuiverheid van Friesland, de voorzieningen van Amsterdam en misschien zelfs wel de waterzuiverheid van de Zwitserse hoge Alpen en voelen ons wellicht pas gelukkig (of ook dan nog niet?) als we dit alles simultaan hebben bereikt. Een onbereikbaar doel dus, dat ons, omdat we het nooit bereiken, met ontevredenheid zal blijven vervullen.

Men komt tot deze gedachten als een nota verschijnt als degene die onderwerp van dit artikel uitmaakt en die zich in hoge mate concentreert op de *werkomstandigheden* in de verschillende regio's en uit vergelijkende analyses de conclusie trekt dat het beleid *dús* gericht moet zijn op vermindering van de geconstateerde verschillen. Let wel, niet dus op de vermindering van de welzijnsverschillen, maar op verschillen in economische omstandigheden, één component derhalve van het totaal van omstandigheden waaronder de mens werkt en leeft.

Nu hoeven we daaraan natuurlijk niet zo zwaar te tillen, zolang we beseffen dat we een partieel probleem behandelen en niet het totale vraagstuk van de welzijnsverschillen in ons land. Dat dit laatste vraagstuk natuurlijk nooit geheel weggecijferd kan worden, blijkt overigens wel bij het lezen van de Nota die op pagina 14 gewag maakt van het feit dat de economisch meest gezegende provincies Noord- en Zuid-Holland de enige zijn die gedurende de jaren 1970/1975 ondanks de toestroming van gastarbeiders en hun gezinnen, een vertrekoverschot hebben vertoond.

Het is goed bij het beschouwen van de Nota dit gezichtspunt niet uit het oog te verliezen. De aanbevelingen die worden gedaan staan los van de welzijnsverschillen en zijn uitsluitend gericht op het verminderen van de verschillen in één component, de economische werkomstandigheden in ruime zin.

4. Absoluut of relatief

Aanvaardend dat dit het uitgangspunt van de Nota is, en de ondertekening door slechts de ministers van Economische Zaken en van Sociale Zaken bevestigt dit vermoeden, rijst de vraag op basis van welke gegevens de politiek die een dergelijk doel nastreeft, gebaseerd zou dienen te worden. Nemen we als voorbeeld de werkloosheid, beter gezegd, de gemiddelde geregistreerde arbeidsreserve van mannen en vrouwen te zamen. Drukken we deze voor 1975 uit in een percentage van de afhankelijke beroepsbevolking 1), dan vinden we voor het landsdeel West 3,2%, voor Oost 5,8%, voor Noord 7,5% en voor Zuid 7,6%. Afgaande op deze cijfers komen de landsdelen Noord en Zuid het eerst voor corrigerende maatregelen in aanmerking. Het werkloosheidspercentage en daarmee de economische nood is daar het hoogste gestegen en men heeft dan ook daar de meeste behoefte aan hulp.

Bezien we nu echter de absolute cijfers dan waren deze in 1975 (in duizendtallen) voor West 69, voor Zuid 66, voor Oost 42 en voor Noord 29. Kwam bij de relatieve cijfers West helemaal niet aan bod, thans komt het op de eerste plaats, terwijl Oost en Noord als de gunstigste gebieden uit de bus komen. Slechts Zuid staat er in beide beschouwingwijzen even slecht voor en kan dus in ieder geval op extra aandacht aanspraak maken.

De vraag die uit de voorgaande eenvoudige analyse naar voren komt, is nu kort gezegd, welk gebied verdient de meeste steun, het gebied waar de hoogste procentuele werk-

loosheid heerst of het gebied waar de hoogste absolute werkloosheid heerst.

Een tegenwerping zou kunnen zijn dat in het voorgaande nog geen rekening werd gehouden met de toeneming van de werkloosheid die door zijn omvang, ook al is het niveau in het ene gebied lager dan in het andere, toch tot extra maatregelen aanleiding zou moeten geven. Bezien we de relatieve toeneming voor de vier landsdelen voor de periode 1970/1975 dan blijkt deze het laagste te zijn voor het landsdeel Noord (72% van de landelijke relatieve toeneming) en het hoogste voor Zuid (125%). Ook volgens dit criterium komt Zuid er dus weer ongunstig uit en Noord weer gunstig.

Het lijkt wel een beetje dat we met dit soort exercities bereiken kunnen wat we willen al naar gelang het criterium dat wij de meeste nadruk verlenen. Daarom zullen wij er toch wat meer over dienen te zeggen.

Allereerst de vraag wat erger is, een hoge relatieve werkloosheid of een hoge absolute werkloosheid. Gaan we uit van de gerechtvaardigde veronderstelling dat de nadelen van het werkloos zijn in eerste instantie op het hoofd van het werkloze individu terecht komen en nemen we voorts aan dat er geen aanleiding bestaat een werkloze in het Westen minder zwaar te tellen dan één in het Oosten, Zuiden of Noorden, dan is er alles voor te zeggen de maatregelen te richten op de gebieden met de grootste aantallen werklozen. Daarnaast valt het uiteraard niet te ontkennen dat een grotere dichtheid van werklozen ook de stemming in een geheel gebied kan beïnvloeden en daardoor dus veel meer individuen worden geraakt dan de werklozen alléén. Voorts mag natuurlijk ook niet alleen de huidige toestand een rol spelen, doch moeten ook toekomstverwachtingen in de beschouwingen worden betrokken. In feite betekent dit dat de te nemen maatregelen zich dienen te richten op gebieden waar de gewogen som van procentuele werkloosheid, absolute werkloosheid en de te verwachten toeneming van beide, de hoogste waarde bereikt. Over de gewichten kan men dan vervolgens weer van mening gaan verschillen. Het gaat hier alleen om het principe.

5. Stedelijke en niet-stedelijke gebieden

Het voorgaande was niet zo maar een exercitie die los staat van de echte regionale politiek, doch heeft daar rechtstreeks mee te maken omdat in ons land de kwestie of West in aanmerking dient te komen voor overheidshulp in het kader van de regionale politiek samenvalt met de vraag of aan het absolute of aan het relatieve aantal werklozen het zwaarste gewicht dient te worden toegekend. In Nederland impliceert het toekennen van een zwaar gewicht aan het absolute aantal werklozen tevens het verlenen van hulp aan het Westen, dus aan de daar gelegen grote agglomeraties. In het begin van de jaren zestig lag dit probleem geheel anders en was de totale absolute werkloosheid in West van dezelfde orde van grootte als die in Noord. In 1975 was deze bijna 2,5 maal zo groot.

Nu is Nederland in dit opzicht bepaald geen uitzondering en men zou zelfs kunnen zeggen dat in geheel West-Europa het regionale probleem is verschoven van de perifere achtergebleven gebieden naar de stedelijke gebieden die aan sterke erosie onderhevig zijn, met sociale, milieu- en congestieproblemen te kampen hebben en geconfronteerd worden met zeer sterk stijgende werkloosheid. Dit laatste probleem is door het feit dat de werkloosheid zich in deze stedelijke gebieden vaak concentreert in bepaalde wijken bepaald nog erger dan de gemiddelde percentages suggereren. Het probleem van de hoge procent-

1) Zie tabel Nota, blz. 10.

tuele werkloosheid en de hoge absolute werkloosheid doet zich in deze wijken simultaan voor.

6. De benadering in de Nota

Bij het lezen van de Nota in het licht van de voorgaande beschouwingen bekruipt de lezer het gevoel dat de verschuivingen die zich momenteel voordoen en voor een deel al voorgedaan hebben, nog niet zijn doorgedrongen tot de opstellers van de Nota. De aandacht is zeer sterk gericht op perifere gebieden en weinig op het Westen. Uitspraken als „De bedrijfstaksamenstelling van West is, vooral door de grote plaats die de dienstensector — mede in samenhang met de sterke bevolkingsconcentratie — daar inneemt gunstiger uit werkgelegenheidsoogpunt dan die van de andere landsdelen” 2), voorts „Door het relatief sterke aandeel van de industrie en de bouw in Oost en Zuid, en van de landbouw in Noord, hebben de ontwikkelingen in deze sectoren de laatste jaren bijgedragen tot een opnieuw groter geworden discrepantie t.a.v. West” 3) en tenslotte „De hogere kosten voor de infrastructuur en de grond maken een grotere arbeidsproductiviteit weliswaar noodzakelijk, maar de winstgevendheid blijkt in West toch gunstiger te liggen dan in andere landsdelen, hetgeen zijn weerslag vindt in de ontwikkeling van de investeringen”, geven niet de indruk dat men van de problemen van West wakker ligt. De op blz. 29 aan het einde van hoofdstuk II getrokken conclusie: „Het regionale beleid zal zich tegen deze achtergrond moeten inspannen de relatieve positie van de zwakste gebieden in het Noorden, Oosten en Zuiden van het land te verbeteren”, komt dan ook na het voorgaande niet onverwacht, is echter ook tegen de achtergrond van de teneur van de *Verstedelijkingsnota* teleurstellend.

In hoofdstuk III wordt een overzicht gegeven van het gevoerde beleid en de uitgangspunten voor het beleid in de jaren 1977-1980. Na een bespreking van de instrumenten die in het verleden werden gehanteerd wordt in de 2e paragraaf iets gezegd over de werking van de belangrijkste instrumenten. Toegegeven wordt dat deze niet gemeten kan worden en men dus met aanduidingen moet volstaan. Van de investeringspremieregelingen wordt gezegd dat „sinds 1974 rond 20.000 arbeidsplaatsen zijn gecreëerd in relatie tot investeringsprojecten, die met behulp van een premie tot stand kwamen” 4). Op de volgende pagina wordt opgemerkt dat „Van de drie Noordelijke provincies heeft Groningen zowel absoluut als relatief het meeste geprofiteerd van de IPR. Ook Zeeland springt uit de cijfers gunstig naar voren. Een algemene conclusie uit het overzicht kan zijn dat de IPR ten aanzien van een relatief belangrijk gedeelte van de investeringen een rol bij de investeringsbeslissing heeft gespeeld”. Beter ware geweest te zeggen dat ondernemers bij een relatief belangrijk gedeelte van de investeringen van de IPR hebben geprofiteerd. Of de IPR een rol bij de beslissingen heeft gespeeld, valt uit de cijfers niet op te maken. In de Nota wordt wél nagegaan wat de rol van de IPR geweest is, berekend aan de hand van het Regionaal Economisch Model van het CPB waarbij, zoals terecht wordt opgemerkt, alleen kan worden bepaald in welke mate de regionale verdeling van investeringen is beïnvloed en niet wat het effect is geweest op het totale investeringsniveau. Dit laatste zou slechts uit een andersoortig model kunnen voortvloeien en zeker niet uit een verdeelmodel als het REM. De conclusie luidt dan dat de investeringen in Oost en West zijn afgeremd in uiteraard dezelfde mate als waarin zij in Noord en Zuid zijn gestimuleerd. Een, met name wat Oost betreft, toch niet erg comfortabele conclusie.

Na een bespreking van de IPR volgen enkele opmerkingen over extra investeringen in de infrastructuur, de selectieve investeringsregeling, de migratieregeling 1971 en de migratie-

regeling Noorden des Lands en de extra werkgelegenheidsprogramma's. Het is in dit hoofdstuk dat het gebrek aan analyse sterk wordt gevoeld. Zo wordt er bijv. in het geheel niet ingegaan op de vraag of het gebruik van instrumenten regionaal gedifferentieerd zou dienen te worden. Het is namelijk geenszins uitgesloten dat maatregelen in bepaalde regio's getroffen indirecte effecten in andere regio's hebben en de omvang daarvan van regio tot regio verschilt. Ook kan de uitwerking van bepaalde maatregelen in de ene regio een duidelijk ander sectoraal effect hebben dan in een andere regio. Dit soort inzicht zou toch aanwezig moeten zijn voor het voeren van een effectieve regionale politiek.

In de derde paragraaf van hoofdstuk III wordt ingegaan op de ontwikkelings- en beleidstendenties in de komende jaren. Gerefereerd wordt o.m. aan de *Verstedelijkingsnota*, al komt uit deze referentie helaas niet het besef naar voren dat ook de stedelijke gebieden in het Westen, om hiervoor genoemde redenen, hun plaats in het regionale beleid verdienen. Gesuggereerd wordt eigenlijk dat de stedelijke problematiek in het kader van het spreidings- en inrichtingsbeleid voldoende tot zijn recht is gekomen.

M.b.t. de milieuproblematiek wordt het „standstill”-beginsel als belangrijk uitgangspunt voor het regionaal beleid naar voren gebracht 5). Er volgt dan een wat vage uitleg die niet zoveel met het „standstill”-beginsel te maken heeft. Wat verder in het milieudeel van de Nota staat is dat de overheid z'n best zal doen om het milieu te verbeteren al zal ze niet overal een verslechtering kunnen verhinderen! T.a.v. de energie wordt de doelstelling uit de *Energienota* overgenomen die zegt dat men wenst „te komen tot een voorzieningen (?) van de vraag naar energie, die uit een zo efficiënt mogelijk verbruik resulteert, tegen de laagst mogelijke maatschappelijke kosten”! Erger kan het al niet.

7. Het regionale beleid 1977 t/m 1980

In dit hoofdstuk komt een zeer groot aantal maatregelen en coördinatieplannen naar voren, bedoeld om de effectiviteit van het regionale beleid te bevorderen. Het bezwaar van dit hoofdstuk, hoewel lezenswaardig, is, dat het onoverzichtelijk is en de individuele plannen onvoldoende tot hun recht komen door het grote aantal herhalingen dat optreedt van zaken die al eerder ter sprake kwamen. Bovendien wordt het niet zo erg duidelijk wat nu eigenlijk de hoofdelementen zullen worden van het beleid. Achtereenvolgens worden besproken de integratie met het nationale beleid, de WIR, de invoering van een ruimtelijke-ordenings-toeslag, de Bijdrageregeling Verplaatsingskosten, vergroting van de functionele mobiliteit van de arbeid, eventuele maatregelen ter beïnvloeding van het arbeidsaanbod (part-time arbeid, vervroegde uittreding enz.), het extra werkgelegenheidsbeleid, integratie met het sectorbeleid, de organisaties die betrokken moeten worden bij het regionale beleid, het selectieve-groeibeleid, de positie van de regionale overheden, het regionale bedrijfsleven, bedrijfsvoorlichting en -adviesing, het innovatiebeleid, exportbevordering, regionale planning als een „continu proces van systematische beleidsvoorbereiding — inclusief onderzoek —, besluitvorming en planuitvoering, dat gericht is op de ontwikkeling van de regio en op een optimale horizontale en verticale integrale coördinatie en planning van het beleid van de centrale en regionale overheden” (wilt u het nóg optimaler?), onderzoekinstanties (waarbij uiteraard alleen overheidsinstellingen of aan de overheid gelieerde instellingen worden

2) Blz. 11.

3) Blz. 12.

4) Blz. 43.

5) Blz. 64.

Werkgelegenheidscreatie: een hoofdoorzaak van conjunctuurschommelingen? (I)

DRS. C. J. DE KONING

In zijn artikel getiteld „Enkele opmerkingen over werkgelegenheidsproblemen in de Verenigde Staten van Amerika”, gepubliceerd in ESB van 10 november 1976, betoogde de auteur dat de recessie ten gevolge van een te snelle verschuiving in de gemiddelde kapitaalintensiteit werd ingezet. In dit artikel probeert hij de theoretische achtergronden van het begrip gemiddelde kapitaalintensiteit (GKI) verder uit te werken en aan te tonen dat een te snelle verschuiving in de GKI een geringe creatie van werkgelegenheid veroorzaakt, wat dan op zich weer een hoofdoorzaak vormt van conjunctuurschommelingen. De VS werd gekozen als illustratieland. Drs. De Koning, werkzaam bij de Internationale Arbeidsorganisatie, schreef dit artikel à titre personnel. Volgende week zal het slot van dit artikel worden afgedrukt.

In een systeem van vrije ondernemingsgewijze productie wordt de beslissing over de uitbreiding van de landelijke productiecapaciteit genomen door vele — min of meer onafhankelijk van elkaar handelende — ondernemers. Zij besluiten — ieder voor zich — *in welke richting* de productiecapaciteit zal worden uitgebreid (m.a.w., zij maken de keuze welke goederen en diensten er geproduceerd worden), *met hoeveel* de productiecapaciteit zal worden uitgebreid en *hoe* de nieuwe productieniveaus zullen worden verwezenlijkt,

vermeld), wederom de investeringspremieregelingen (waarvan het bereik wordt vergroot), de verbetering van de infrastructuur, subsidie in de kosten van de aanleg van industrieterreinen, de verplaatsingsregeling bedrijven, het margebeleid, wederom de selectieve investeringsregeling, de spreiding van rijksdiensten, het Europese regionale beleid, de modernisering van oude winkelconcentraties, en de steun aan individuele bedrijven.

De Nota eindigt dan met het aanstippen van enkele punten voor de afzonderlijke regio's.

8. Besluit

De Nota inzake het regionale sociaal-economische beleid 1977 t/m 1980 is qua presentatie geen sterk stuk. Het vervalt in herhalingen, is wat de inhoud betreft, slecht ingedeeld en wekt een beetje de indruk dat men er

m.a.w., *hoe* de goederen en diensten zullen worden geproduceerd. Deze drie beslissingen bepalen te zamen het niveau der investeringen, de creatie van werkgelegenheid en de bedrijfsomvang. De ondernemers besluiten door het nemen van al deze beslissingen wat in een bepaald land de *hoogte* van het niveau van investeringen is per periode en tevens in welke *richting* deze investeringen worden gedaan.

Een eenvoudige manier om zowel de hoogte als de richting der investeringen aan te geven is de volgende. Een land heeft een kapitaalgoederenhoeveelheid (K) en een beroepsbevolking (L). De GKI is dan $\frac{K}{L}$. Een jaarlijkse toename in de beroepsbevolking van ΔL vereist een bedrag van netto investeringen van $\frac{\Delta L}{L} \times K$. Men heeft dus om de GKI op hetzelfde niveau te handhaven en om tegelijkertijd de toename in de beroepsbevolking te werk te stellen een netto investeringshoogte nodig van $\frac{\Delta L}{L} \%$ van K. (Zonder de GKI te wijzigen bedroeg deze vereiste netto investeringshoogte (I_n) voor de VS gedurende de laatste paar jaar ongeveer 2% van K). Een geringere investeringshoogte leidt dus tot werkloosheid.

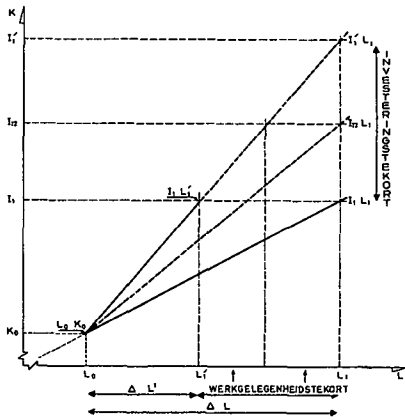
De verandering in investeringsrichting kan ook met behulp van het begrip GKI worden uitgedrukt. Wanneer we be-

ginnen met een $\frac{K}{L}$ in jaar 0, dan kan de GKI in jaar 1 als volgt worden weergegeven: $\frac{K + I_n}{L + \Delta L}$. Wanneer de GKI in jaar 1 niet verandert dan is $\frac{K}{L} = \frac{K + I_n}{L + \Delta L}$. Wanneer de GKI wel verandert (een andere investeringsrichting dus), dan is $v \frac{K}{L} = \frac{K + I_n}{L + \Delta L}$.

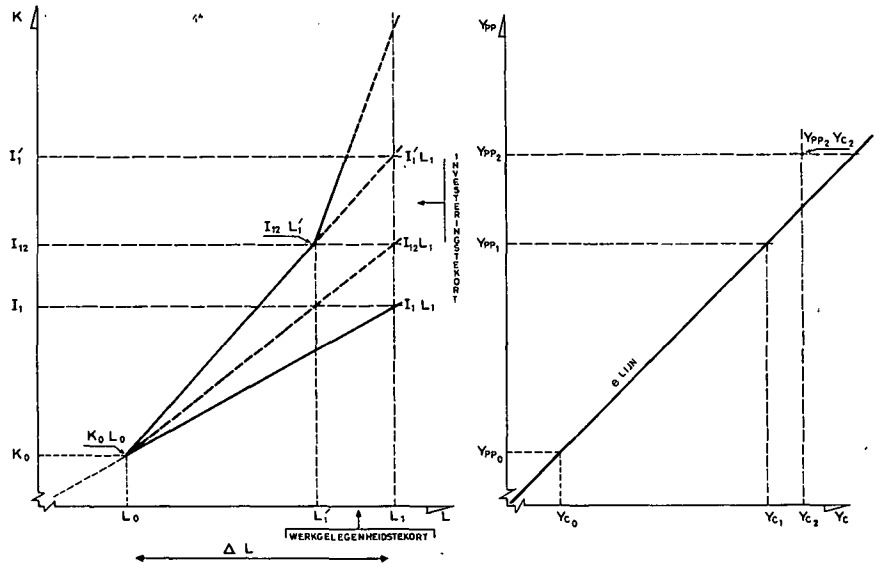
zoveel mogelijk heeft bijgehaald om toch vooral maar aan te tonen dat de overheid geenszins stiltzit. De analyse ontbreekt evenwel. Slechts in het begin worden wat cijfers genoemd waarmee overigens weinig gedaan wordt en halverwege wordt aangestipt dat het CPB de invloed van overheidsmaatregelen op de verdeling van de werkgelegenheid heeft getoetst. Daarom is ook de analyse teleurstellend. Er is op analytisch terrein werk verricht waarvan de resultaten in de Nota verwerkt hadden kunnen worden. Het grootste gebrek evenwel is het vrijwel onbesproken laten van de problemen van het Westen des lands. Daardoor krijgen men de indruk dat het beleid op dit punt aan de daar liggende gemeenten wordt overgelaten. Niet dat dit slecht zou zijn, maar wel betekent het waarschijnlijk dat men de problemen daar niet onderkent en de gemeenten bij hun taak niet de steun zullen krijgen die zij verdienen.

I. H. Klaassen

Figuur 1

Figuur 2

Na enkele berekeningen kan men uit het bovenstaande afleiden dat $v = \frac{I_n}{K_0 + \Delta L}$; v geeft dus weer: de snelheid van de ver-

$$v = \frac{I_n}{K_0 + \Delta L}$$

andering in de GKI; v weerspiegelt de richtingsverandering der investeringen. De waarde van v wordt op twee manieren gewijzigd.

1. Door een verandering in de GKI per productie-eenheid; deze verandering komt overeen met de verandering in de gemiddelde arbeid/kapitaalverhouding in de productie-eenheid, welke veroorzaakt wordt door de toepassing van andere productietechnieken (daaronder worden ook arbeidsbesparende maatregelen gerekend) en door de vergroting van de bedrijfsomvang.
2. Door een verschuiving in de uitbreiding van de productiecapaciteit van de meer arbeidsintensieve naar de meer kapitaalintensieve sectoren. Onder arbeidsintensieve sectoren worden alle sectoren verstaan die een sector-GKI hebben beneden de landelijke GKI. Kapitaalintensief zijn alle sectoren die een sector-GKI hebben met een waarde die hoger ligt dan de landelijke GKI. Een vast bedrag aan investeringen dat op een meer kapitaalintensieve wijze wordt gebruikt, verhoogt de landelijke GKI (en verlaagt de werkgelegenheidscreatie op dit investeringsniveau).

Des te hoger — of in meer dynamische termen des te sneller — de toename in de waarde van v is, des te hoger moet I_n zijn om nog een ΔL te bereiken die overeenstemt met de toename van de beroepsbevolking. M.a.w., hoe hoger het gedeelte van de totale netto investeringen dat gebruikt wordt voor het verhogen van de GKI, hoe hoger het niveau der netto investeringen moet zijn om nog een situatie van volledige werkgelegenheid te handhaven.

We kunnen dit ook algebraïsch uitdrukken:

$$\frac{K_0}{L_0} = \frac{K_0 + I_n}{L_1} \quad (1)$$

Hieruit kan L_1 worden afgeleid.

$$L_1 = \frac{L_0 \left(1 + \frac{I_n}{K_0}\right)}{v} \quad (2)$$

Daar $\Delta L = L_1 - L_0$, wordt:

$$\Delta L = \frac{L_0 \left(1 + \frac{I_n}{K_0} - v\right)}{v} \quad (3)$$

ΔL is gelijk aan 0 als de procentuele toename in kapitaal-goederenhoeveelheid gelijk is aan de procentuele toename in GKI. ΔL is groter dan 0 als de procentuele toename in kapitaal-goederenhoeveelheid groter is dan de procentuele toename in de kapitaal-goederenhoeveelheid lager is dan die in de GKI.

We kunnen het bovenstaande ook grafisch weergeven. Figuur 1 gaat uit van de evenwichtstoestand K_0L_0 en de GKI is dan $\frac{K_0}{L_0}$. In jaar 1 neemt de beroepsbevolking toe van L_0 tot L_1 . Het investeringsniveau, dat nodig is om volledige werkgelegenheid te handhaven is I_1 ($\frac{K}{L}$ verandert dus niet). Bij een verandering in $\frac{K}{L}$ van $\frac{I_1}{L}$ naar $\frac{I_1'}{\Delta L}$ is een investerings-

niveau I_1' nodig om volledige werkgelegenheid te bereiken. Indien echter slechts I_1 wordt geïnvesteerd, treedt er zowel een werkgelegenheids- als een investeringstekort op. Het normale geval ligt tussen I_1L_1 en $I_1'L_1$ bijvoorbeeld op het niveau I_{12} . Bij deze investeringshoogte bestaat er een bepaalde ruimte om $\frac{K}{L}$ te laten toenemen (m.a.w., v kan een hogere waarde aannemen dan 1). De v die hoort bij een I_1' investeringshoogte leidt echter tot een werkgelegenheids- en investeringstekort als de werkelijke hoogte der investeringen slechts I_{12} bedraagt.

Op grond van het bovenstaande kunnen we nu de relatieve evenwichtssituatie formuleren. Indien in een land de productiecapaciteit op een zodanige wijze wordt uitgebreid dat de werkelijke netto investeringshoogte leidt tot het handhaven van volledige werkgelegenheid, dan is een situatie van relatief evenwicht in stand gebleven. Als echter deze netto investeringshoogte niet leidt tot het volledig absorberen van de toename in de beroepsbevolking dan ontstaat een relatieve onevenwichtigheidssituatie en worden een werkgelegenheids- en investeringstekort geschapen. Bij een investeringshoogte die lager ligt dan I_1 (dit I_1 -niveau gaf de investeringshoogte aan waarbij de GKI op hetzelfde peil werd gehouden en tevens volledige werkgelegenheid werd gehandhaafd) is het

Tabel I

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	75
$Y_c = Y_{pa} = 786.2 \text{ a)}$	860.8	926.2	978.6	1057.1	1161.7	1288.8	1397.2	1513.2	
$E_n = 140.3 \text{ a)}$	149.2	147.6	133.0	144.9	168.2	191.9	176.4	185.4	
Kosten = 645.9 a)	711.6	778.6	845.6	912.2	993.5	1096.9	1220.8	1327.8	
(L \times GJCW) = 471.9 a)	519.8	571.4	609.2	650.3	715.1	797.7	873.0	921.4	
G = 180.2 a)	198.7	207.9	218.9	233.7	253.1	269.9	301.1	330.9	
C = 490.4 a)	535.9	579.7	618.8	668.2	733.0	808.5	885.9	963.2	
I = 120.8 a)	131.5	146.2	140.8	160.0	188.3	220.5	212.2	183.3	
Bezettingsgraad = 84	85	81	81	80	83	86	83	78	
$\Delta L = 1.295.000$ (private sector)	1.646.000	2.135.000	119.000	- 25.000	2.040.000	2.784.000	1.078.000	- 2.327.000	

a) In miljarden US-dollars.

optredende werkgelegenheidstekort ten dele te wijten aan een te laag niveau van investeringen en ten dele aan de onjuiste richting der investeringen. Bij een investeringsniveau hoger dan I_1 worden de werkgelegenheids- en investeringstekorten volledig veroorzaakt door de onjuiste richting der investeringen vergeleken met het optredende niveau der investeringen.

Waarom maken we een onderscheid tussen investeringshoogte (= niveau) en de richting der investeringen? Naar onze mening moet het niveau van investeringen verbonden worden aan de bezettingsgraad van de productiecapaciteit. Een geringere bezettingsgraad leidt snel tot een afnemende investeringshoogte. De richting der investeringen moet echter worden verklaard door de relatieve kostenverhouding tussen de compensatie van werknemers en de kosten van kapitaalgoederen. Als de totale werknemerscompensatie versneld toeneemt (en dit laatste speciaal wanneer dit een gevolg is van een versnelde toename in de gemiddelde jaarlijkse compensatie per werknemer), dan zullen ondernemers

proberen de $\frac{K}{L}$ verhouding te verbeteren. Uitgedrukt in

bovenstaande begrippen betekent deze verbetering het doen toenemen van de waarde van v . Ondernemers maken één geïntegreerde capaciteitsuitbreidingsbeslissing; deze beslissing houdt duidelijk twee te onderscheiden beslissingen in: één ten aanzien van capaciteit en één ten aanzien van kosten-niveaus. Een relatieve evenwichtssituatie bestaat dan, wanneer de marge tussen de procentuele toename in kapitaal-goederenhoeveelheid (= niveau van netto investeringen) en

de procentuele toename in GKI (= richting van de investeringen) voldoende groot is om het gewenste aantal werknemers productief te werk te stellen.

Absoluut evenwicht

Men kan niet alleen een relatief evenwicht onderscheiden, maar ook een absoluut evenwicht. Dit laatste evenwicht kan worden gedefinieerd als het evenwicht in de productiecapaciteitsuitbreiding tussen de potentiële productiecapaciteit (= Y_{pp}) en de werkelijke consumptie- en investeringscapaciteit (= Y_c); m.a.w., een evenwicht tussen de uitbreiding van de productiecapaciteit (uitgedrukt in goederen en diensten) en de uitbreiding van de aankoopcapaciteit.

Met behulp van tabel I zouden we dit absolute evenwicht wat verder willen uitwerken. Tabel I geeft voor de VS de volgende niveaus aan: het finale niveau van verkopen, het niveau van ondernemerscompensatie (wat gelijk is aan inkomen van eigenaren plus bedrijfswinsten, rekening houdend met voorraadwaardering en kapitaalgoederenconsumptie-aanpassingen), het totale kostenniveau (wat gelijk is aan het finale verkopenniveau minus de ondernemerscompensatie), het niveau van overheidsaankopen van goederen en diensten (na aftrek van overheidsverkoop), het niveau van werknemerscompensatie, het particuliere consumptieniveau, het niveau van de bruto binnenlandse particuliere investeringen, de „commerce series” weergevende de bezettingsgraad in de

industrie en het niveau van werkgelegenheidscreatie in de particuliere sector.

Men kan uit tabel 1 afleiden dat de finale verkopen (= werkelijk gebruik van de potentiële productiecapaciteit = Y_{PA}) gelijk zijn aan particuliere consumptie plus overheidsuitgaven plus investeringen:

$$Y_{PA} = C + I + G \quad (4)$$

(Formeel gesproken zouden we ook het verschil tussen de uitvoer minus de invoer hebben moeten opnemen, maar aangezien dit verschil van relatief niet al te groot belang is in de VS, hebben we dit weggelaten).

Men kan tevens uit tabel 1 afleiden dat Y_{PA} praktisch gelijk is aan de ondernemerscompensatie (E_n) plus het kosten-niveau. Dit kostenniveau bestaat uit de overheidsuitgaven plus de compensatie van werknemers. De compensatie van werknemers is op zich zelf weer een vermenigvuldiging van het aantal werknemers (L) maal hun gemiddelde jaarlijkse compensatie per werknemer ($GJCW$). De formule ziet er dan als volgt uit:

$$Y_c = E_n + (L \times GJCW) + G \quad (5)$$

Deze formule geeft de bronnen van inkomen weer ofwel de koopkracht die met die bronnen van inkomen kan worden uitgeoefend. (Rente-inkomens zijn weggelaten omdat deze in de VS zeer stabiel zijn en daarom in een dynamische analyse praktisch geen gewicht hebben). Formule (4) geeft de bestanddelen weer waaraan dit inkomen werd besteed (het werkelijk gebruik van de potentiële productiecapaciteit). In een dynamische analyse is (5) nog niet precies gelijk aan (4) omdat niet alleen rekening moet worden gehouden met huidig inkomen, dat gebruikt kan worden voor de aankoop van goederen en diensten, maar ook met toekomstig inkomen en inkomen uit het verleden. Dit kan worden aangeduid als veranderingen in de leencapaciteit van de particuliere of de overheidssector: $\Delta B_{c(P+G)}$. Men moet verder ook rekening houden met een veranderende voorkeur om koopkracht ook werkelijk te benutten, een verandering dus in de voorkeur om huidig en geleend inkomen te benutten voor consumptieve en investeringsdoeleinden (ΔS). De jaarlijkse toename in Y_{PA} wordt dan:

$$\Delta Y_{PA} = \Delta C + \Delta I + \Delta G \quad (6)$$

De jaarlijkse toename in Y_c wordt dan:

$$\Delta Y_c = \Delta E_n + \Delta(L \times GJCW) + \Delta G + \Delta B_{c(P+G)} - \Delta S \quad (7)$$

Omdat ΔY_{PA} en ΔY_c identiek zijn, leidt dit tot:

$$\Delta C + \Delta I + \Delta G = \Delta E_n + \Delta(L \times GJCW) + \Delta G + \Delta B_{c(P+G)} - \Delta S \quad (8)$$

ΔG is gelijk aan ΔG (met andere woorden, veranderingen in overheidsinkomsten zijn gelijk aan de veranderingen in overheidsuitgaven en verschillen tussen deze twee komen tot uitdrukking in $\Delta B_{c(G)}$).

ΔG kan daarom worden geëlimineerd. De vergelijking wordt dan:

$$\Delta E_n + \Delta(L \times GJCW) + \Delta B_{c(P+G)} - \Delta S = \Delta C + \Delta I \quad (9)$$

T.a.v. het absolute evenwichtsbegrip kan men drie on-evenwichtige situaties onderscheiden:

1. Y_c kan groter zijn dan Y_{PP} ;
2. Y_{PP} kan groter zijn dan Y_c , en
3. de geldwaarden van Y_{PP} en Y_c kunnen gelijktijdig toenemen.

De eerste mogelijkheid wordt gekenmerkt door teruglopende voorraden en door toenemende winsten. Ondernemers zullen Y_{PA} uitbreiden door ofwel de productiecapaciteit uit te breiden (door hogere investeringsniveaus en/of hogere werkgelegenheidscreatie) ofwel door hogere prijzen te vragen. Als tot deze laatste actie wordt overgegaan, dan verandert de reële waarde van Y_{PP} niet, maar dan daalt de reële waarde van Y_c . In dit geval is Y_{PA} gelijk aan Y_{PP} , wat men ook kan uitdrukken door te stellen dat het werkelijke en het potentiële gebruik van de productiecapaciteit samenvallen.

De tweede mogelijkheid wordt gekenmerkt door toenemende voorraden (frequent), lagere bezettingsgraden en teruglopende winstniveaus. Ondernemers zullen hierop reageren door de uitbreiding in Y_{PP} te vertragen; dit wordt uitgevoerd door minder te investeren en minder werkgelegenheid te creëren. Op deze manier hopen ondernemers hun kostenniveaus sneller terug te dringen dan het gebruik van de potentiële productiecapaciteit en daardoor hun winstniveaus wederom te verbeteren. M.a.w., ondernemers proberen de ontstane ruimte tussen Y_{PP} en Y_{PA} weg te werken.

De derde mogelijkheid is eigenlijk een geldverschijnsel. De potentiële productiecapaciteit is een capaciteit die zowel in volume van goederen en diensten kan worden uitgedrukt (tegen vaste prijzen) als in lopende prijzen (deze laatste waarde wordt gevonden door het volume van goederen en diensten te vermenigvuldigen met hun respectievelijke marktprijzen). Als bijvoorbeeld Y_c toeneemt doordat het niveau van werknemerscompensatie toeneemt dan kunnen marktprijzen van goederen en diensten ook toenemen. Door deze prijsstijgingen als gevolg van kostenstijgingen nemen noch de (reële) potentiële productiecapaciteit toe, noch de (reële) waarde van de koopkracht. Alleen kosten en prijzen veranderen. Dit verschijnsel wordt op zich zelf beschouwd vaak als stagflatie aangeduid.

Relatief en absoluut evenwicht

De ideale toestand is een toestand waarbij het relatieve en absolute evenwicht tegelijkertijd bestaan. Er zijn echter drie andere mogelijkheden.

De eerste mogelijkheid is een absolute evenwichtstoestand met een relatieve onevenwichtigheidssituatie. De tweede mogelijkheid is er een van een relatieve evenwichtstoestand en een absolute onevenwichtigheidssituatie. En ten slotte bestaat de derde mogelijkheid uit een relatieve zowel als een absolute onevenwichtigheidssituatie.

De eerste mogelijkheid is weergegeven in figuur 2. Y_{PP} beweegt zich van de evenwichtstoestand met Y_c in jaar 0 naar een gelijke situatie in jaar 1 (langs de e-lijn dus). Kan dit als een stabiele situatie worden aangeduid? Om dit te kunnen beantwoorden, moeten we de formules die we voor Y_{PA} en Y_c hebben ontwikkeld wat nauwkeuriger in oenschouwen nemen, namelijk:

$$\Delta E_n + \Delta(L \times GJCW) + \Delta B_{c(P+G)} - \Delta S = \Delta C + \Delta I \quad (9)$$

We nemen als werkhypothese aan dat $\Delta(L \times GJCW)$ bijna gelijk is aan ΔC (dit kan voor de VS met feiten worden bevestigd). Als we $\Delta B_{c(P+G)} - \Delta S$ nog aan $\Delta(L \times GJCW)$ toevoegen dan vindt men een praktisch volledige verklaring voor de schommelingen in ΔC . $\Delta(L \times GJCW)$ kan worden gesplitst in $\Delta L(GCJW_1) + L(GCJW_1 - GCJW_0)$. In jaar 1 komt de totale toename in werknemerscompensatie dus gedeeltelijk voort uit de toename van het aantal werknemers in jaar 1 maal hun gemiddelde jaarlijkse compensatie per werknemer en gedeeltelijk uit de compensatietoename voor alle werknemers die reeds in jaar 0 te werk waren gesteld. Als dit laatste vermenigvuldigt de daling in het eerste compensaert dan kan Y_{PP} nog steeds gelijk blijven aan Y_c . Met andere woorden, snel stijgende compensatieniveaus van alle

reeds in jaar 0 werkzame werknemers kan het belangrijkste gedeelte uitmaken van de toename in de koopkracht die wordt gebruikt om alle consumptiegoederen en diensten aan te schaffen. Maar — zoals reeds hierboven werd aangegeven — ondernemers zullen proberen het effect van deze hogere werknemerscompensatieniveaus te verminderen door de *richting* der investeringen te veranderen en daarmee de waarde van v te laten stijgen. Dit leidt waarschijnlijk tot nog hogere compensatieclaims aangezien de produktiviteit per werknemer toeneemt. De toename is de waarde van v versnelt ook de vermindering in de bijdrage van $\Delta L(GCJW_1)$ aan ΔC . Dit kan zelfs zover gaan dat $\Delta L(GCJW_1)$ de totale toename in werknemerscompensatie vermindert (als namelijk ΔL kleiner wordt dan 0). Ergens in deze fase veroorzaakt de snel toenemende v dat Y_{PP} sneller toeneemt dan Y_c . Eigenlijk is het juister om te stellen dat Y_c langzamer toeneemt dan Y_{PP} ; een absolute onevenwichtigheidssituatie komt dan tot stand. Dus geen stabiele situatie.

De tweede mogelijke situatie wordt ook in figuur 2 weer gegeven. Als een I_1 -niveau van investeringen wordt bereikt met een L_1 -niveau van werkgelegenheid dan bestaat er een relatieve evenwichtstoestand. Als dan de Y_{PP} -lijn en de Y_c -lijn elkaar op het punt Y_{PP_2}, Y_{c_2} kruisen, dan bestaat er tevens een absolute onevenwichtigheidssituatie. We hebben in het bovenstaande reeds aandacht geschonken aan de situatie waarbij $Y_{PP} > Y_c$. Ondernemers zullen zowel hun investeringen als werkgelegenheidscreatie vertragen. Als zij echter dezelfde richting van de investeringen aanhouden (wat ze logischerwijze zullen doen, aangezien zich geen wijziging in de arbeids- en kapitaalkostenverhouding voordoet), dan wordt de waarde van v , welke tevoren nog juist was, te hoog aangezien bij een lager niveau van investeringen ook een lagere waarde van v behoort. Omdat de richting der investeringen niet op de juiste wijze wordt aangepast komt dus ook een relatieve onevenwichtigheidssituatie tot stand.

Beide bovenstaande toestanden monden dus uit in een relatieve zowel als een absolute onevenwichtigheidstoestand. Maar niet alleen veranderingen in werknemerscompensatie kunnen een absolute onevenwichtigheidstoestand veroorzaken (wat dan weer tot een relatieve onevenwichtigheidstoestand leidt) en omgekeerd. Er zijn ook andere factoren. Men vindt al deze factoren terug in de formule:

$$\Delta E_N + \Delta(L \times GJCW) + \Delta B_{c(P+G)} - \Delta S$$

Als bijvoorbeeld de ondernemerscompensatie niet op een adequate wijze toeneemt (bijvoorbeeld door hogere belastingen), dan kan het voorkomen dat geen hogere investeringsniveaus worden bereikt. Als ondernemers een preferentie hebben voor een bepaalde waarde van v , dan wordt dit lagere investeringsniveau inadequaats om volledige werkgelegenheid te handhaven. Een ander voorbeeld vindt men in het niveau van werknemerscompensatie. Als dit niveau niet adequaat toeneemt dan wordt $Y_{PP} > Y_c$ en dan treedt er een situatie van absolute onevenwichtigheid op, waardoor dan weer een relatieve onevenwichtigheidstoestand ontstaat. De leencapaciteit kan als ander voorbeeld worden genoemd. Als deze leencapaciteit zich te snel uitbreidt dan kan Y_c groter worden dan Y_{PP} . We hebben deze situatie reeds hierboven besproken. Maar als de leencapaciteit te langzaam wordt uitgebreid (bijvoorbeeld door het snel laten verminderen van het overheidstekort of door krappere geldaanbodsmaatregelen of door hogere rentestanden), dan kan het voorkomen dat Y_{PP} groter dan Y_c begint te worden. Ten slotte als ΔS de ene of de andere kant uit beweegt dan kan dat $Y_{PP} > Y_c$ of $Y_c > Y_{PP}$ tot gevolg hebben.

Al deze factoren te zamen en tegelijkertijd in beschouwing genomen bepalen het uiteindelijke niveau van Y_c en Y_{PP} . Ondernemers bepalen het niveau der investeringen (op basis van $Y_{PA} = Y_c$) en de waarde van v (op basis van relatieve arbeid/kapitaalkostenverhoudingen) en door deze twee

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU

W. STEMMER & Zn. B.V.

Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66
postbus 35007, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Best, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Haarlemmermeer, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Maastricht, Rheden, Rotterdam, Tilburg en Veldhoven.

Wij leveren ook :

notulen van directie- en aandeelhoudersvergaderingen

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

I.M.

beslissingen ook het niveau van werkgelegenheidscreatie. Ondernemers te zamen met de werknemers bepalen het niveau van de GJCW. De overheid, soms alleen, soms te zamen met het bankwezen en af en toe het bankwezen alleen bepalen geheel of gedeeltelijk $B_{c(P+G)}$, terwijl S bepaald wordt door alle groepen te zamen.

Wat kan men nu als de belangrijkste symptomen beschouwen van de absolute zowel als de relatieve onevenwichtigheidstoestanden? We zullen ons hier voornamelijk met de $Y_{PP} > Y_c$ -situatie bezighouden, daar — zoals we verderop in het artikel zullen zien — dit de relevante verklaring van de conjuncturele recessiebewegingen schijnt te zijn. In deze situatie is de absolute onevenwichtigheidstoestand veroorzaakt door onderconsumptie. Het investeringsniveau is meer dan voldoende om de produktie te verzorgen van praktisch alle gevraagde typen en hoeveelheden van consumptiegoederen en diensten. m.a.w., niet I_n is te laag maar ΔC is te laag. De koopkracht die wordt uitgeoefend om ΔC aan te schaffen is dus te laag. Praktisch de gehele vraag naar ΔC vloeit voort uit de som van $\Delta(L \times GJCW) + \Delta B_{c(P+G)} - \Delta S$. Als we de VS als voorbeeld gebruiken dan is de voornaamste bron van ΔC de $\Delta(L \times GJCW)$ en in sommige (hoogconjunctuur-)jaren vormt $\Delta L(GCJW_1)$ zelfs ongeveer de helft van ΔC . Verminderende budgettekorten of consumptiekrediet beperkende maatregelen kunnen ook voor een te lage ΔC zorgen.

Met betrekking tot de relatieve onevenwichtigheidstoestand kunnen twee symptomen worden onderscheiden. Ten eerste kan het niveau van investeringen te laag zijn of ten tweede kan de richting der investeringen de onjuiste zijn (m.a.w., de waarde van v is te hoog). In de Verenigde Staten is het niveau van investeringen gedurende de laatste tien jaar zover als kan worden bekeken, altijd voldoende geweest om de toename in de beroepsbevolking volledig te werk te stellen op het heersende niveau van GK1. (In 1975 bleef er slechts een geringe marge over, maar de marge bestond). Tegenover een toeneming van ongeveer 2% in de beroepsbevolking per jaar moet een toename in de kapitaalgoederenhoeveelheid met eenzelfde percentage staan; m.a.w., het netto investeringsniveau moet op ongeveer 2% van de kapitaalgoederenhoeveelheid liggen om ervoor te zorgen dat de GK1 niet hoeft te dalen. Daar in de VS dit niveau van netto investeringen gedurende de laatste tien jaar (en waarschijnlijk gedurende vele jaren daarvoor) boven dit minimum niveau heeft gelegen, zou men kunnen stellen dat niet het *niveau* der investeringen er de oorzaak van is geweest dat de werkgelegenheidscreatie zulke schommelingen heeft laten zien als in werkelijkheid zijn voorgekomen, maar dat de *richting* der investeringen hiervoor verantwoordelijk is (m.a.w., de veranderingen in de waarde van v vormen de belangrijkste

factor in de verklaring der schommelingen in werkgelegenheidscreatie). Als men het bovenstaande met de bestaande theorieën zou willen verbinden, dan zou men kunnen stellen dat het multiplier-effect op werkgelegenheid en inkomens voor het grootste gedeelte wordt veroorzaakt door verandering in de richting der investeringen en slechts voor een gering gedeelte door een verandering in de hoogte der investeringen. Een te snelle verandering in de GK1 leidt dus tot een te laag niveau van werkgelegenheidscreatie.

Onze conclusie uit het bovenstaande is dat wanneer $Y_{PP} > Y_c$, ΔC te laag is geworden. ΔC kan alleen te laag worden wanneer $\Delta(L \times GJCW) + \Delta B_{c(P+G)} - \Delta S$ te laag wordt. De oorzaken van dit laatste verschijnsel zijn hierboven reeds omschreven, maar we zouden ze in het kort willen herhalen. Hoofdoorzaak: $\Delta L (GJCW_c)$ wordt te laag (m.a.w., de waarde van v wordt te hoog ten opzichte van de hoogte der investeringen en daarom wordt het werkgelegenheidscreatieniveau te laag), bijkomende oorzaken: verminderende begrotingstekorten, inkrimping van de geldhoeveelheid, hogere rentestanden en een hogere spaarzaamheid.

Een hogere rentestand voor leenkapitaal voor ondernemingen zal zijn invloed niet alleen doen gevoelen op de hoogte der investeringen, maar ook op de richting. In hoeverre op korte termijn het winstpercentage der ondernemingen verandert (uitgedrukt als winst per eenheid *eigen* vermogen) valt te bezien; m.a.w., dit hangt af van de wijze waarop de ondernemers de marge tussen de waarde van v en de investeringshoogte zullen veranderen (bijv. afhankelijk van de mogelijkheid van zelffinanciering op het betrokken moment). Op den duur zullen echter de stijgende arbeidskosten er wel voor zorgen dat de v wederom omhoog gaat, en op den duur zal E_n eveneens te veel worden beïnvloed door de stijgende rente en arbeidskosten waardoor het investeringsniveau sneller zal worden verminderd dan de bijbehorende waarde van v . Y_{PP} zal dan weer groter worden dan Y_c (eigenlijk beter gesteld Y_c zal dan weer bij Y_{PP} achterblijven).

Uit het bovenstaande volgt naar onze mening automatisch een aanbeveling voor het te volgen beleid, namelijk verhoog ΔC en verlaag de waarde van v , in het geval dat $Y_{PP} > Y_c$ en dat een relatieve onevenwichtigheidstoestand aanwezig is 1).

In het reeds hierboven vermelde artikel in *ESB* van 10 november 1976 en met name op de blz. 1091 en 1092 hebben we in het kort enkele mogelijke beleidslijnen voor de overheid besproken, zoals het fiscale en monetaire beleid, inkomens- en prijsbeleid en selectieve maatregelen. We hebben daar ook aangegeven dat — wanneer $Y_{PP} > Y_c$ en wanneer de waarde van v aan het toenemen is — overheidsmaatregelen zoals geldmarktverruiming en toenemende budgettekorten zowel de marge tussen v en l verder kunnen vergroten alsook de prijzen opdrijven. Om een aantal redenen die we hierna voor de VS uiteen zullen zetten, schijnt de tot nu toe bekende „appropriate mix” van deze beleidslijnen niet langer in staat te zijn om Y_c op het Y_{PP} -niveau te houden met daarbij prijsstabiliteit en volledige werkgelegenheid (tot 1969 heeft dit systeem van „fine tuning” redelijk goed gewerkt in de VS, maar sedert 1969 hebben zich enkele belangrijke veranderingen voltrokken in bepaalde economische grootheden).

Naar onze mening heeft het feit dat de begrippen: „waarde van v en absoluut en relatief evenwicht” niet in de economische analyse noch in het zoeken naar een mogelijke oplossing werd opgenomen, ertoe geleid dat tot nu toe geen meer doeltreffend instrument kon worden ontwikkeld. Wij stelden in *ESB* van 10 november jl. voor om een snelheidscontrole ofwel een snelheidsbeheersingssysteem in te stellen. Zo'n systeem zou zowel het relatieve als het absolute evenwicht herstellen, en wanneer dit systeem snel wordt toegepast nadat een relatieve en een absolute onevenwichtigheidssituatie zich voordoet, dan herstelt het niet alleen beide evenwichten, maar dan is het effect op de prijs-

niveaus ook zeer gering (en niet alleen zeer gering, maar ook evenwichtsherstellend). Dit meer directe systeem van nationaal beleid — wat bij voorkeur door ondernemers, werknemers en de overheid te zamen zou moeten worden beheerd — heeft vier kenmerken:

1. Het systeem laat ΔC toenemen door tijdelijk geld te verdelen volgens een van te voren afgesproken verdeelsleutel. Hoeveel geld, hoe snel en hoe lang er geld verdeeld gaat worden, kan worden bepaald aan de hand van het bestaande verschil tussen Y_c en Y_{PP} . Wordt dit verschil kleiner dan wordt het uit te keren bedrag geringer per periode. Het effect van deze actie is dat dit verschil wordt weggewerkt.
2. Het systeem verschaft de stimulans om een verandering in de richting der investeringen aan te brengen (door een tijdelijke heffing te leggen op alle investeringen), de waarde van v wordt hierdoor verlaagd. Het effect van deze waardeverlaging van v zal zijn dat de werkgelegenheidscreatie toeneemt (en daarmee $\Delta L (GJCW)$ en dus ΔC). Als gunstige neveneffecten mogen worden genoemd: de vermindering in noodzaak om van betrekking te veranderen (bijv. doordat het „leun”-effect 2) wordt opgeheven) en daarmee vermindering in de behoefte aan andere vakbekwaamheden dan die welke de beroepsbevolking reeds bezit.
3. Het systeem voorziet erin dat ondernemers deze tijdelijke heffing door kunnen berekenen in de eindprijzen van hun producten; het effect hiervan is dat het niveau van investeringen zo min mogelijk wordt aangetast. Men moet ermee rekening houden dat ondernemerscompensatieniveaus meer dan proportioneel zullen toenemen ten gevolge van de toename in ΔC en de vermindering in de waarde van v (omdat de vaste kosten gelijk blijven of zelfs lager worden, daar de economische levensduur van de reeds in gebruik zijnde kapitaalgoederen met een bepaalde tijd wordt verlengd). Ondernemers zullen daardoor evenals de werknemers een netto voordeel behalen in dit systeem.
4. Het geldbedrag dat verdeeld wordt over de werknemers zal geleidelijk aan terugvloeien in de schatkist van de overheid, en wel zodra nieuwe investeringen worden gemaakt. De budgettaire en monetaire push van de overheid wordt dus terugbetaald en vervangen door een zich zelf onderhoudend proces. De overheid kan haar budget dus in evenwicht houden terwijl de monetaire autoriteiten een groei in de liquiditeitsmassa kunnen toelaten die overeenstemt met de groei in de reële produktiemogelijkheden.

Het niveau van de heffing kan geleidelijk aan worden verminderd, in overeenstemming met de toename van werk-

1) Een tweede beleidsmogelijkheid, nl. om een verhoging in het investeringsniveau te bevorderen en dan indirect een verhoging van ΔC te bewerkstelligen en langs deze weg het investerings- en werkgelegenheidstekort weg te werken, moet o.i. onder de huidige omstandigheden in de VS als minder wenselijk worden beschouwd, aangezien deze methode niet alleen I_n doet toenemen, maar door institutionele factoren (bijv. claims van vakbonden, grondstoffen exporterende landen, sociale verzekeringssystemen) tevens v omhoog drijft. Deze methode bevordert onder zulke omstandigheden ook een maatschappelijke verspilling, aangezien de economische levensduur der duurzame produktiemiddelen steeds korter wordt, terwijl de technische levensduur minder snel daalt. Ook prijsinflatie wordt door deze methode aangemoedigd.

2) Het „leun”-effect treedt op indien een daling in het niveau van netto-investeringen niet gevolgd wordt door een adequate daling in de waarde van v . De afzet-kostenrelatie van arbeidsintensieve sectoren verslechtert dan proportioneel meer (= sneller), dan die van kapitaalintensieve sectoren. Daardoor dalen werkgelegenheid (met name in arbeidsintensieve sectoren) en consumptieniveau in versnelde mate en wordt de conjunctuurbeweging versterkt”.

gelegenheid. Het systeem beweegt zich dan weer in de richting van een zich zelf onderhoudend systeem, waarbij zowel het relatieve als het absolute evenwicht worden gehandhaafd.

Ten slotte nog enige opmerkingen over het verband tussen het snelheidsbeheersingssysteem en economische groei, prijsniveaus en werkloosheid. Economische groei is hier gedefinieerd als de groei in werkelijke output (Y_{PA}). Y_{PA} is altijd de laagste van ofwel Y_{PP} ofwel Y_c . M.a.w., als $Y_c > Y_{PP}$ dan is Y_{PA} gelijk aan Y_{PP} . Als $Y_{PP} > Y_c$ dan is Y_{PA} gelijk aan Y_c . Daarom zal elke onevenwichtigheids-toestand tussen Y_{PP} en Y_c de economische groei afremmen. Een relatief, zowel als een absolute onevenwichtigheids-toestand remt dus de economische groei af. De hoogste graad van een zich zelf onderhoudende economische groei wordt daarom bereikt bij een voortdurende toestand van relatief en absoluut evenwicht. Dit wordt tevens door een volledige werkgelegenheidssituatie begeleid.

Het verband tussen dit snelheidsbeheersingssysteem en het prijsniveau is als volgt. Aan de cost-push-kant zal een snelle toename in het niveau van werknemerscompensatie (niet alleen veroorzaakt door hogere lonen en salarissen, maar ook door hogere overdrachtsbetalingen en hogere belastingen) een sterke stimulans vormen voor de ondernemers om de waarde van v te verhogen. Als deze waarde van v snel wordt verhoogd, dan kan slechts een sterk verhoogd niveau van investeringen ervoor zorg dragen dat volledige werkgelegenheid blijft gehandhaafd. Als ondernemers in staat zijn om de benodigde fondsen bij elkaar te krijgen (door bijvoorbeeld een ruimer geldaanbodbeleid), dan is het gemakkelijk mogelijk dat een competitie tussen geld voor investeringsdoeleinden en geld voor consumptiedoelinden van start gaat. Als gevolg van deze competitie zullen prijzen stijgen, totdat Y_c weer gelijk is aan Y_{PP} . De lopende geldwaarde van Y_{PP} wordt dan gelijk gemaakt aan de lopende geldwaarde van de koopkracht (Y_c).

Er is ook een andere situatie mogelijk. Ondernemers zijn soms niet in staat om alle benodigde fondsen bij elkaar te krijgen (bijv. vanwege overheidscompetitie voor de financiering van budgettekorten of vanwege krap-geldpolitiek). Wanneer dit gebeurt dan ontstaat een relatieve onevenwichtigheids-toestand, die vervolgens een absolute onevenwichtigheids-toestand veroorzaakt. Deze laatste toestand zorgt ervoor dat ondernemers een vertraagde afzet en sneller stijgende kosten zullen ervaren (onderbezettingsverliezen). Ondernemers zullen hierop reageren door de waarde van v nog verder te verhogen (door te proberen op arbeidskosten te besparen) en/of door de prijzen te verhogen. Een zich zelf versnellend mechanisme is dan in werking gesteld, waarin prijsstijgingen een belangrijke rol spelen.

Het snelheidsbeheersingssysteem bestrijdt zowel cost-push- als demand-pull-prijsstijgingen, aangezien het het prijsniveau weer terugbrengt op het evenwichtsniveau (in zowel relatieve (arbeid/kapitaal) als in absolute termen (Y_{PP} / Y_c)). Hierbij worden de belangen van de werknemers niet geschaad (zij

worden meer dan volledig gecompenseerd voor prijsstijgingen die uit dit systeem voort kunnen vloeien). Ook de belangen van de ondernemers worden niet geschaad (zoals hierboven reeds aangegeven nemen hun compensatieniveaus zelfs nog toe) terwijl ook de overheidsbelangen niet geschaad worden (het gedistribueerde geld wordt volledig terugbetaald uit de tijdelijke heffing op de investeringen terwijl hogere inkomensniveaus met hetzelfde belastingpercentage tot hogere belastingopbrengsten leiden).

Eén factor moet echter niet uit het oog worden verloren, nl. dat het geldfenomeen van Y_{PP} en Y_c waarbij alleen kosten en prijzen stijgen en noch de reële potentiële productiecapaciteit noch de reële koopkracht toenemen een ongewenste en nutteloze situatie weergeeft. Weinig mensen worden er beter van en zo'n toestand creëert een hoge mate van instabiliteit en onzekerheid. Ondernemers, werknemers en de overheid hebben er dus belang bij om samen te werken in een tripartite orgaan. Dit orgaan zou dan aan de ene kant beslissingen kunnen nemen t.a.v. het herstellen van het relatieve en absolute evenwicht en aan de andere kant deze vorm van kosten-prijzen spiraalbeweging kunnen elimineren. Het snelheidsbeheersingssysteem elimineert deze derde vorm van inflatie ook wel, maar alleen dan op een langere termijn, indien de overheid, de ondernemers en de werknemers de wil opbrengen om samen te werken in een systeem dat iedereen ten goede komt. En hoe sneller het systeem wordt toegepast nadat een relatieve en absolute onevenwichtigheids-toestand zijn geconstateerd, hoe geringer de prijsstijgingen zullen zijn, hoe lager de heffing kan blijven en hoe geringer de terugval in werkgelegenheidscreatie zal zijn.

Ten slotte nog enkele woorden over het verband tussen het snelheidsbeheersingssysteem en werkloosheid. We hebben hierboven bij voortdurend over het niveau van werkgelegenheidscreatie gesproken en niet over werkloosheid. We zijn in dit artikel niet ingegaan op de schommelingen in het arbeidsaanbod (bijv. doordat teleurgestelde werzoekers zich van de arbeidsmarkt terugtrekken), noch op de vakbekwaamheid der beroepsbevolking. Het bovenstaande systeem kan naar onze mening conjuncturele werkloosheid opheffen, terwijl het — wanneer het op de juiste momenten wordt toegepast — ook een belangrijk deel van de structurele werkloosheid kan voorkomen, bijv. door het vermijden van het ontstaan van het „leun”-effect. Het systeem zal geen seizoenwerkloosheid, noch frictiewerkloosheid kunnen opheffen. En ten slotte kan het systeem ook geen „mis-match in education and skills” overbruggen. Het systeem is een systeem gebaseerd op de vraag naar arbeid, zoals die voor de productie van de door de consumenten gewenste consumptiegoederen en diensten nodig is. Verschillen in de vraag naar en aanbod van arbeid in het kwalitatieve vlak moeten op een andere wijze worden opgelost (bijv. door scholings-, herscholings- en bijscholingsmaatregelen van de overheid en het bedrijfsleven).

C. J. de Koning

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

Vergeten

(... is geen excuus!??)

Vergeten is een boeiend proces. Er wordt dan ook hard op gestudeerd door de betrokken geleerden: neurologen, fysiologen en histologen, psychiaters en psychologen, informatici en mathematici trachten de fysieke en mentale oorzaken van het vergeten te doorgronden 1). Anderzijds zijn er de gevolgen van het vergeten, en dat is meer een zaak van juristen, sociologen, filosofen, alsmede van de gewone mens in zijn dagelijks leven. En de economen? Ook zij zijn erbij betrokken, wanneer het gaat om schade als gevolg van vergeten.

Vergeten is een van die dingen waar we de gehele dag mee bezig zijn. Dat is dan het passieve vergeten (ik ben iets vergeten). Onvoorstelbaar veel detailinformatie over hetgeen we in een dag hebben gedacht, gesproken, gedaan, gehoord en gezien verdwijnt voorgoed. En ten aanzien van leed, ziekte en rampspoed kan het vergeten heilzaam zijn, al is de welgemeende raad „tracht het te vergeten” lang niet altijd met succes op te volgen. Zo verzucht de bekende schrijver Rudi Kousbroek in een van zijn opstellen (NRC Handelsblad van 15 oktober 1976):

„Wie zou niet verlost willen worden van sommige herinneringen? Aan een ongeluk, een verraad, ... verlost van jeugdherinneringen die als geen andere van invloed zijn op het vermogen om ergens vrede mee te hebben. ... Maar het is iets als het afleren van fietsen, er is geen methode voor. Voor het omgekeerde vreemd genoeg wel; er bestaan allerlei technieken om het geheugen te activeren en iets terug te roepen in de herinnering. ...”

In het persoonlijk en maatschappelijk leven is het passieve vergeten — mits binnen zekere grenzen (dementie op hoge leeftijd) — doorgaans niet erg. Dikwijls kan men zo nodig wel corrigeren en/of de verloren informatie andermaal vergaren. En in het sociale verkeer heeft men dan nog als remplaceant het fraaie woord „ontschieten”. Zo klinkt in plaats van „ik ben uw naam vergeten” hoffelijker „uw naam is mij even ontschoten”.

Maar ter zake: naast het passieve vergeten is er het actieve vergeten ik heb het vergeten (te doen) en dat is doorgaans erger. Het komt voor op elk niveau. De regu- list in een fabriek die vergeet een kraan te sluiten, de verpleegster die een medicament niet tijdig toedient, de directeur van een bedrijf die een afspraak vergeet, de verstrooide geleerde die in zijn berekening een komma kwijtraakt enz. Dikwijls is het verzuim nog wel te herstellen, maar soms zijn de gevolgen ernstig en dan doemt de schuldvraag op. Is de uitspraak „vergeten is geen excuus” die men soms hoort, wel houdbaar? Nog afgezien van zijn wrangheid.

Ter illustratie een tegenstelling. Wanneer een bedrijf tegen een bepaald soort schade is verzekerd, en die schade wordt als gevolg van een vergeten toegebracht, dan zal de verzekeringsmaatschappij deze vergoeden. Men zegt dan niet: „Men had dit of dat maar niet moeten vergeten”. Anderzijds: wanneer als gevolg van een vergeten bijv. zwaar lichamelijk letsel ontstaan is, dan zal de rechter in het algemeen uitgaan van het adagium „vergeten is geen excuus”, al zullen er verzachtende omstandigheden kunnen zijn die tot vrijspraak leiden. Hier dus: vergeten disculpeert niet.

De econoom heeft als privaat persoon natuurlijk met vergeten te maken, maar als vakman wellicht toch ook enigermate. Ik kom daar straks op terug. Het ware interessant indien men in de confrontatie van middelen en bestedingen — hetzij macro, hetzij voor een bepaald be-

drijf — de schade door vergeten zou kunnen opvoeren. Boekhoudkundig lijkt mij dat nog niet eens zo eenvoudig (onderwerp voor een doctoraal scriptie?).

Bij het actieve vergeten kan men onderscheid maken tussen structureel en incidenteel vergeten. Het eerste hangt samen met leeftijd en ziekte, het tweede geschiedt ad hoc.

Wat het structurele vergeten betreft, daar valt niet veel aan te doen. De mens ontvangt bij zijn geboorte als eenmalig geschenk vele miljarden hersencellen. Die komen snel tot ontwikkeling, maar al heel gauw begint een continu afstervingsproces, en... er komen geen nieuwe bij! Vooral na het zeventigste jaar neemt de capaciteit om informatie op te slaan bij velen af, waarschijnlijk als gevolg van degeneratieve processen in de hersenen. Tegen het autonoom afsterven van hersencellen is nauwelijks iets te doen. Men kan het proces wel versnellen, bijv. door drankmisbruik. Maar gelukkig is de destructie ten gevolge van een ochtendsherry of een avondlijk glas wijn relatief zeer gering.

Het incidentele vergeten wordt gekenmerkt door het onverwachte, het onvoorspelbare. De gevolgen kunnen ernstig zijn. Niemand vergeet met opzet iets wat hij niet vergeten moet; het overkomt de mens. Zo gezien zou men kunnen menen dat vergeten excusabel is, maar dat lijkt me toch een bewering die in zijn algemeenheid velen te ver zal gaan. Dus ontstaat de behoefte aan een — zoals dat tegenwoordig heet — genuanceerde uitspraak. Deze zou kunnen luiden: vergeten is alleen te excuseren in die gevallen waarin de betrokkene alle denkbare en zinvolle maatregelen heeft genomen om het risico te minimaliseren. Dat geldt eventueel ook voor de chef van betrokkene (zie onder). Maar ook met deze opvatting zal niet ieder het eens zijn.

Middelen om het vergeetrisico te verminderen zijn bekend. Men denke slechts aan de knoop in de zakdoek (al is dat maar een korte-termijnmaatregel), de agenda in diverse vormen, voorts andere personen (secretaresse, collegae, echtgenote) dan wel mechanische middelen (wekker).

In een werkgemeenschap is het zaak dat de werknemer die in zijn taak dingen niet mag vergeten, daarvoor berekend is, en in zoverre draagt ook de werkgever verantwoordelijkheid. Een selectie ten aanzien van vergeten — propensity to forget — lijkt in bepaalde gevallen zinvol. Daarbij zou gedacht kunnen worden aan het feit dat bepaalde nevenomstandigheden of -processen het geheugen in zijn werking kunnen belemmeren. Interessante aanknopingspunten hiervoor vindt men in de dissertatie van Dr. H.H.J. Kolk, Experiments in forgetting, Nijmegen, 1974, waarin hij de retroactieve inhibitie behandelt.

Als paragraaf in de leer der bedrijfskunde lijkt mij het vergeten als verschijnsel — en de bestrijding ervan — zeker op zijn plaats. Of men het als zodanig in de leerboeken en op de colleges aantreft, zou ik niet weten.

J.H.C. Lisman

1) Voortreffelijke en gemakkelijk toegankelijke literatuur hierover vindt men in de serie „Breinverkenningen” die in 1976/77 in *Intermediair* werd gepubliceerd. Met name in de beide artikelen van Nickolson, Onthouden en vergeten: een aanzet tot „moleculaire psychologie”, in de nummers 3 en 4 van 1977.

Grecon 77-A als symptoom van een ontwikkeling

DRS. R. BEMER*
DRS. IR. A. J. M. VAN MILTENBURG

In ESB van 30 maart jl. stond het artikel, „Het Grecon-model 77-A voor de Nederlandse economie”, van vier medewerkers van het Econometrisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen. Naar aanleiding daarvan ontving de redactie twee uitvoerige reacties. De eerste wordt deze week in ESB afgedrukt met een naschrift van de Groningers.

1. Rekenautomaten en Nieuwe Vrijgestelden

Na juni 1974 is, in een drietal edities van de *International Economic Review*, aandacht besteed aan een symposium over modellen van de Amerikaanse economie (Econometric Model Performance: Comparative Simulation Studies of Models of the U.S. Economy). De namen van de modellen en de papers doen de argeloze lezer misschien eerder denken aan nieuwe race-auto's dan aan zo prozaïsche zaken als consumptiefuncties en ander klein spul uit de zak van de macro-econoom. Wat anders te denken van aanduidingen zoals er zijn, het Wharton Mark III Model, het Liu-Hwa Monthly Model, het MQEM en het DRI-71 model?

Een van de opvallende verschijnselen in de Amerikaanse situatie is het feit dat elke economische faculteit van enige allure een eigen model heeft ontwikkeld voor het beter kunnen bekijken van het koffiedik. Het National Bureau of Economic Research van de federale overheid is dan misschien nog wel toonaangevend in het koortje van de zwartgalligen, van echte solozang is geen sprake! Het steeds algemener worden van rekenautomaten en de ontwikkeling van, op de gebruiker georiënteerde, software hebben dit in de hand gewerkt. Natuurlijk moest het dan, na een tijdje, ook hier gebeuren. De wel gehoorde zeurende soort van ontevredenheid uit de sfeer van het beleid over de magere inbreng van hogescholen en universiteiten lijkt dan ook binnenkort niet zo actueel meer. De bouw van het model Grecon 77-A is gewoon een symptoom van een lopend proces dat ertoe leidt dat het feitelijk monopolie van het CPB op het gebied van de modellenbouw wordt afgebrokkeld.

In de marge zijn hierbij overigens nog een tweetal kritische vragen te stellen. Garandeert de, zeg soepele en creatieve, werksfeer van de Nieuwe Vrijgestelden, en het relatief geringe aantal middelbare ambtenaren werkzaam in het wetenschappelijk onderwijs, dat het voortdurende mierenwerk van het verzamelen, bijwerken en beheren van statische gegevens, gedaan zal worden? Dit werk vraagt immers een

continue koesterende zorg die tijdelijke student-assistenten nauwelijks kunnen bieden; het verschaft anderzijds de wetenschappelijke medewerkers op den duur waarschijnlijk onvoldoende bevrediging.

Ten aanzien van de monopolie-achtige positie van het CPB, ook in de naaste toekomst nog een realiteit, lijkt het nodig de opgeworpen vraag te beantwoorden of niet een wat duidelijker afscherming van de politieke top gewenst is. Het vertrouwen in de uitkomsten van de sommen, die aan de Van Stolkweg in Scheveningen worden gemaakt, zal hierdoor wellicht toenemen.

2. Grecon 77-A nader beschouwd

Het Groningse model verkeert nog in een beginfase, dit maakt het leveren van commentaar er niet gemakkelijker op. Zoals uit paragraaf 1 al blijkt, is het bouwen van alternatieve modellen van de Nederlandse economie een min of meer onvermijdelijke ontwikkeling. Hierin past ook het gemakkelijk bespreekbaar maken van onderzoeken voor, om het maar eens met een dik woord te zeggen, het forum van de vakgenoten.

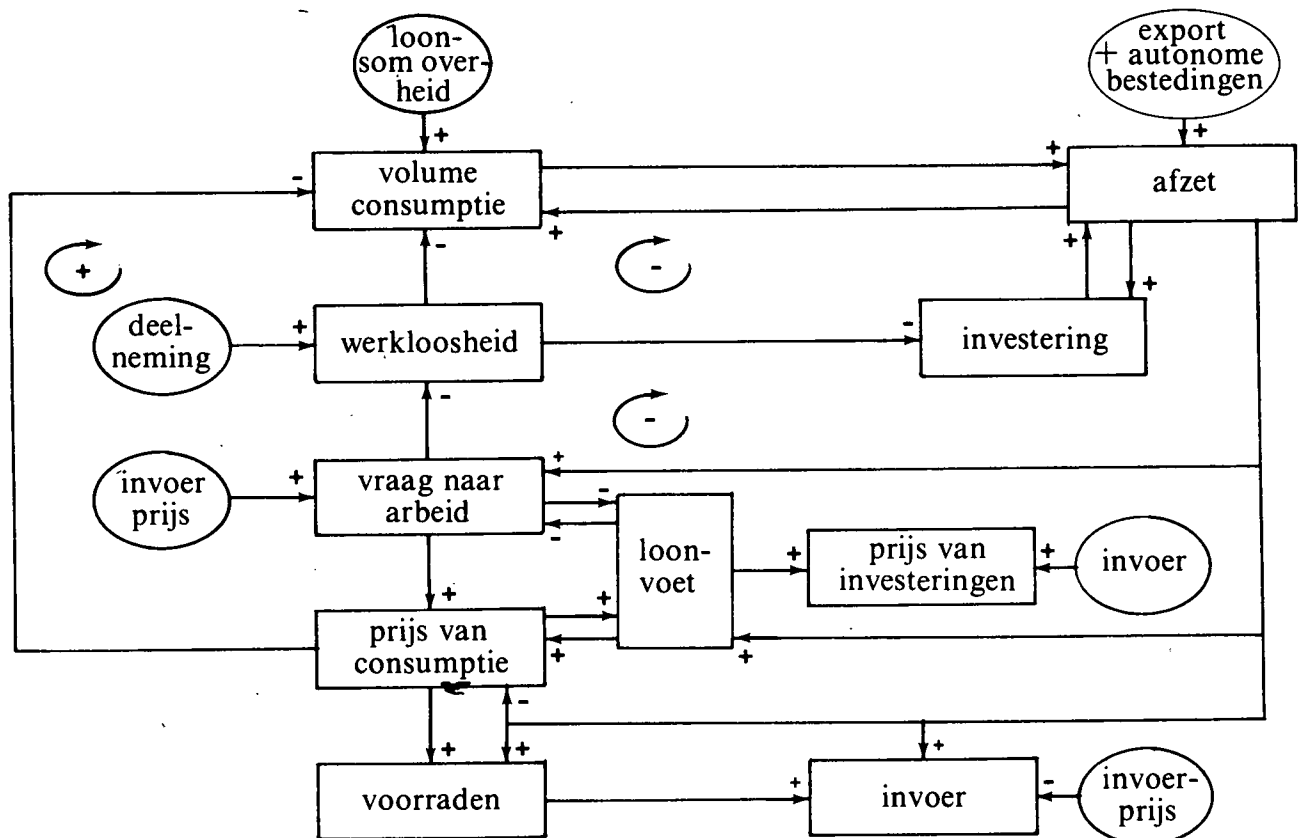
Wat opvalt aan de structuur van het model is het ontbreken van inkomenscategorieën en relevante kostenbegrippen. Deze zijn niet alleen theoretisch van belang, maar vormen ook een belangrijk aangrijpingspunt voor de economische analyse, en de daarop gestoelde politiek. In het Grecon-model worden de endogene bestedingscategorieën vooral uit de afzet verklaard, terwijl hier een meer uitgesproken relatie met primaire en secundaire inkomens op voorhand aannemelijker is. De werking van het model laat zich aan de hand van het schema verduidelijken.

Opvallend in het schema is het ontbreken van de sector buitenland. Verder zijn de prijsvergelijking voor de investeringen, de voorraad- en importvergelijking niet opgenomen in de terugkoppelingen. Ten aanzien van de doorwerking van impulsen kan het model dus zonder bezwaar nog met deze drie vergelijkingen worden verkleind!

Naast de directe bestedingsspiralen (bijv. consumptie = afzet) en de loonprijsspiraal zijn een drietal „loops” van betekenis voor de werking van het model. Vanwege de doorslaggevende betekenis van deze variabele, zijn deze terugkoppelingen het eenvoudigst aan te geven vanuit de afzet. Een autonome toename van de afzet versterkt zich via een daling van de consumptieprijzen en de hieruit voortvloeiende stijging van het consumptievolumen. Tegengesteld hieraan is de kring die loopt via een stijging van de loonvoet, een daling

* R. Bemer, werkzaam bij de directie Algemene Economische Politiek van het Ministerie van Economische Zaken, heeft op persoonlijke titel aan dit artikel gewerkt. A. J. M. van Miltenburg is als wetenschappelijk hoofdmedewerker verbonden aan de vakgroep Economie van de TH Delft.

Figuur 1. Schematisch overzicht Grecon 77-A

van de vraag naar arbeid en dus het inkrimpen van de consumptieve bestedingen. De derde kring is die, waarbij gelet wordt op het verschijnsel dat een stijging van de afzet ook meer arbeid vraagt om deze productie te realiseren. Een daling van de werkloosheid werkt ook dan weer door op de consumptie. Door ons zijn voor het model een aantal berekeningen uitgevoerd.

„Berekening van de „eigenwaarden” leert dat het model stabiel is. Een tweede exercitie had betrekking op het zoveel mogelijk in recursieve volgorde brengen van de vergelijkingen. Het resultaat hiervan is dat, met het prijspeil van de consumptie en de afzet, alle modeluitkomsten gedetermineerd zijn. Voor een vraagmodel is dit een geruststellende constatering.

Enige minder aannemelijke uitkomsten zijn de door ons gevonden waarden van de multipliers. Bijvoorbeeld, een stijging van de export met 1% leidt in het eerste jaar tot een toename van de afzet met 0,9%. Dit betekent dat de vraag naar arbeid toeneemt met 0,2%, en de werkloosheid dus ook daalt. In het eerste jaar stijgt daardoor de consumptie met 0,7%. Gedurende het tweede jaar zijn er geen grote volumeveranderingen in afzet en consumptie, maar zet de loonprijsspiraal in gang. In het derde jaar wordt daardoor de reële consumptie en de afzet aangetast. Dit proces herhaalt zich een tijdje met als eindresultaat dat uiteindelijk de werkloosheid toegenomen is, maar ook de loonvoet! Merkwaardigerwijs doet zich dan het verschijnsel voor dat bij een uiteindelijke stijging van de arbeidsproductiviteit met 0,65% ook het prijspeil van de particuliere consumptie stijgt, en wel met 0,64%. De werkloosheid neemt toe met 0,13%, hoewel het volume van de afzet 0,31% groter is.

3. Vergelijking met Model 69-C

In het artikel in *ESB* van 30 maart wordt ook door de Groningse economen de veel gebruikte, maar daarom nog

niet duidelijke, ongelijkheidscoëfficiënt gehanteerd bij het vergelijken van het model Grecon 77-A met het Model 69-C. Bekeken werd de periode 1962-1971. Zoals de auteurs al stelden, zijn deze resultaten enigszins vertekend doordat voor het CPB-model dan buiten de schattingsperiode wordt getreden. Bekijkt men voor 69-C de periode 1960-1969, dan wordt het beeld bepaald anders.

Tabel 1. Ongelijkheidscoëfficiënten

Variabele	GRECON 77-A (1962-1971)	CPB 69-C (1960-1969)
Reële consumptie	0,498	0,254
Consumtieprijs	0,498	0,274
Mutatie werkloosheidspercentage	1,503	1,203
Reële investeringen	1,271	0,946
Investeringsprijs	0,210	0,455
Voorraadvorming	0,905	0,590
Reële import	0,630	0,213
Werkgelegenheid	0,623	0,387
Loonvoet	0,245	0,201
Afzet bedrijven	0,501	0,161
Werkloosheidspercentage	0,424	0,428

Uit de tabel kan o.i. niet worden geconcludeerd dat het kleine Grecon 77-A model een groter voorspellingsvermogen bezit dan het Model 69-C. Natuurlijk zijn er verscheidene criteria voor de beoordeling van de voorspellingskwaliteit. Voor een vraagmodel is met name het aantal juiste voorspellingen van omslagpunten een voor het beleid interessante variabele.

4. Samenvatting

- Het ontbreken van primaire en secundaire inkomens in het Grecon-model belemmert het gebruik van het model voor het voeren van economische politiek. Hetzelfde

geldt ten aanzien van de afwezigheid van kostencategorieën, en het samenvoegen van overdrachtsinkomens en werkgelegenheid bij de overheid, door middel van de variabele O/LFN .

- Ten aanzien van de werking van het model is markant dat de volumeconjunctuur de loon-prijsspiraal aanzwengelt. Uiteindelijk betekent dit, dat met de arbeidsproductiviteit ook de prijzen stijgen.
- De voorspelkwaliteit van het Groningse model is naar onze mening zeker niet groter dan het Model 69-C van het CPB.

R. Bemer

A. J. M. van Miltenburg

Naschrift

Ons commentaar beperkt zich tot dat gedeelte van het artikel, dat specifiek over het door ons ontwikkelde model gaat. Het doet ons genoegen, dat Bemer en Van Miltenburg onze modellen nader hebben bekeken en daarenboven ons in het bezit stelden van de volledige computeruitvoer. Dit laatste maakt het mogelijk in dit naschrift adequaat te kunnen reageren.

De auteurs merken op, dat in het model inkomenscategorieën en relevante kostenbegrippen ontbreken. Het is juist dat geen onderscheid wordt gemaakt tussen looninkomen en niet-looninkomen. In de specificatiefase van het model is dit wel gepoogd, maar met name de invloed van het niet-looninkomen blijkt niet-significant te zijn. Hieruit trokken wij de conclusie om af te zien van genoemd onderscheid. In de consumptiefunctie komt wel een variabele O/LFN voor, die een indicatie geeft van de invloed van de overgedragen inkomens aan loontrekkers. O/LFN verenigt in zich een heterogene groep van variabelen. Het meer expliciet opnemen van overgedragen inkomens leeft ook bij ons als wens.

Kostenvariabelen zoals loon (c.q. loonkosten per eenheid produkt), indirecte belastingen, importprijzen en, wellicht i.v.m. afwenteling, ook de belastingdrukvariabelen zijn door ons in de daarvoor in aanmerking komende vergelijkingen geprobeerd. Uitgezonderd de variabelen loon en importprijs blijken deze variabelen geen significante invloed te hebben. Omdat wij bij de specificatie van het model o.a. eisten, dat de variabelen significante invloed moesten hebben, kwamen deze variabelen niet voor opneming in aanmerking. De visie, die inhoudt dat een model slechts zinvol kan zijn indien deze instrumentvariabelen zijn opgenomen, onderschrijven wij niet. Wij stellen, dat ook een instrumentvariabele moet bewijzen dat hij een relevante invloed uitoefent op het economische proces; men kan zelfs twijfelen aan de kwalificatie „instrument” indien de invloed niet van nul is te onderscheiden. Misschien ten overvloede willen wij nog opmerken, dat modellen die deze variabelen wel bevatten en waarvan de uitkomsten bovendien door de overheid worden gebruikt niet de garantie bieden dat de beoogde doelen worden bereikt. De werkloosheid en de inflatie in deze jaren illustreren dit in afdoende mate.

Onduidelijk voor ons is de opmerking van de auteurs dat de sector buitenland ontbreekt. In- en uitvoerstromen zijn in het model opgenomen, dus daar kan de opmerking niet op

slaan. Indien de auteurs menen dat het buitenland d.m.v. een verzameling van gedragsrelaties moet worden beschreven, dan stellen zij een onredelijke eis aan een model dat qua opzet is bedoeld de Nederlandse economie op eenvoudige wijze weer te geven.

Een belangrijk element in bovenstaand artikel wordt gevormd door de analyse van de effecten in de loop van de tijd van een eenmalige stijging van het uitvoervolume met 1%. De effecten in de eerste twee jaren geven de auteurs geen aanleiding tot opmerkingen, deze richten zich op de uiteindelijke effecten na verloop van vele jaren (de finale multipliers). Hun berekeningen laten de volgende finale effecten zien: 0,64% stijging in consumptieprijzen, 0,13% stijging van het werkloosheidspercentage, 0,59% stijging van de goederenimport, 0,27% daling van werkgelegenheid, 1,10% stijging van de lonen en 0,31% stijging van de afzet van bedrijven. Het door de auteurs reeds gesignaleerde in gang zetten van de loon-prijsspiraal in het tweede jaar resulteert tenslotte in een sterkere stijging voor de lonen dan voor de prijzen (verschil 0,36%). De stijging van de werkloosheid ondanks de stijging van de productie is een gevolg van de gestegen arbeidsproductiviteit met $0,27 + 0,31 = 0,58\%$. De loonkosten per eenheid produkt stijgen met $1,10 - 0,58 = 0,52\%$ hetgeen zijn effecten op de concurrentiepositie zal hebben. Wat betreft de importkant ziet men een stijging met 0,59% hetgeen de produktstijging (0,31%) verre overtreft; een substitutie van binnenlandse productie door invoer treedt op. Bovenstaand beeld past onzes inziens zeer wel bij een loon-prijsspiraal-situatie en toont daarvan duidelijk de ongewenste effecten.

Wij willen dit punt besluiten met de opmerking, dat de genoemde percentages resultaten voorstellen, die zijn verkregen door voorbij te gaan aan de onzekerheid t.a.v. de exacte waarden van de coëfficiënten van het model. De exercitie is derhalve van beperkte waarde, te meer daar de finale effecten een periode van 40 jaar omvatten. Voor de praktijk gesproken komt dit neer op het willen kwantificeren van het uiteindelijke effect van een maatregel getroffen door het toenmalige kabinet-Colijn.

Ten slotte willen wij nog kort ingaan op de voorspelkwaliteit van ons model t.o.v. die van het CPB. Wij hebben de vergelijking met 69-C getrokken om althans enig inzicht in de relatieve kwaliteit van de voorspellingen te krijgen. Wij hebben ook gesteld, dat deze vergelijking voor de periode 1962-1971 mank gaat, omdat de schattingsperiode van het CPB-model deze periode niet geheel omvat zoals wel het geval is bij het Grecon-model. Nu de auteurs echter de periode waarvoor de modellen vergeleken worden laten verschillen, 1962-1971 voor Grecon en 1960-1969 voor CPB, vervalt de vergelijkingsbasis, aangezien de keuze van de voorspelperiode de voorspelkracht van de beide modellen verschillend beïnvloedt.

Het lijkt ons beter in de komende jaren zowel de voorspellingen met het Grecon-model als die van het CPB te confronteren met de werkelijkheid. Dat het CPB hierbij het voordeel heeft de modeluitkomsten ad hoc aan te kunnen passen alvorens tot openbaarmaking over te gaan, moeten we maar voor lief nemen.

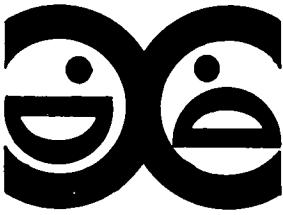
M. A. Kooyman

B. Bos

R. H. Ketellapper

W. Voorhoeve

Met ESB een beter economisch-politiek inzicht

De plebejische stijl

DRS. W. TOP

Een tijdgeest brengt zijn levensstijl met zich mee. Er is wat voor te zeggen het huidige maatschappelijke klimaat te zien als zijnde bepaald door een „plebejische stijl”. Met zo'n plebejische stijl bedoel ik de blijken van een cultuur, d.i. een verzameling maatschappelijk dominerende omgangsvormen en bezigheden, denk- en gevoelshoudingen, gewetens en interesses, groepsbindingen en -gedragingen enz., die wortelt in wat doorgaans het gewone volk wordt genoemd. Het is de stijl van de „massa” tegenover die van een (vroegere) elite, de sfeer van het volkscafé die in de openbaarheid is gedrongen.

De plebejische stijl kenmerkt zich o.a. door het populaire spraakgebruik dat naar het bargoens neigt en met een allergie voor moeilijke woorden en zinswendingen gepaard gaat, de algemene jij-en-jou-gewoonte en het in trek zijn van de voor naam, de „eenvoud” in kledij en haardracht, de rechttoe-rechtaan-alledagsfilosofietjes met hun tot de vorm van reclameboodschappen gereduceerde geloofsinhouden (we danken er het neologisme „kretologie” aan) en hun voorkeur voor het gezonde verstand boven de „theorie”, het primaat van het belang boven het gelijk, een zekere „sociale hardheid” die niet vreemd zal zijn aan verschijnselen als polarisatie en „het toepassen van het conflictmodel”, onwennigheid inzake respect en discretie, een would-be camaraderie met zijn eerlijkheid zonder consideratie, de hausse in onzwaarwichtig amusement subs. volksvermaak en dergelijke.

De plebejische stijl heeft iets proletarisch, ze verwijst naar een cultuur-van-de-harde-handen, een doejongensmentaliteit. Er zit geen instinct in voor nuance en finesse, het gaat om forse strepen en scherpe tinten. Contemplatie is femelarij, het komt op de actie aan. Weifelmoed, scepsis, de betrekkelijkheid der dingen, het zijn zaken die niet in het repertoire van de plebejische stijl voorkomen. Ze verdraagt de mogelijkheid dat het kan vriezen of dooien slecht. De „praxis” met zijn noodzaak van doen, kiezen, beslissen is doorslaggevend; denken is rationaliseren, drogredenen zoeken voor het gebeuren enz.

Controversieel

De plebejische stijl is controversieel. Er zijn telkens weer aanwijzingen dat

velen het er moeilijk mee hebben. Wat dit betreft is het vóór-voormalige tv-programma „Zo is het ...” met de reacties erop nog altijd paradigmatisch voor de spanningen ter zake; de plebejische stijl doet het maatschappelijke leven als het ware op scherp staan; er dreigt steeds weer een bok op de haverkist te springen, zodra de plebejische stijl zich al te geprononceerd manifesteert. Erg tekenend zijn bijv. de gevolgen van de optredens van een man als Arie Groenevelt met zijn gepeperde manier van uitdrukken, en waarschijnlijk even tekenend, bij wijze van contrapunt, is de kennelijk toch aansprekende verschijning van een figuur als Van Agt met zijn meer „patricische stijl” vol archaisch woordgebruik en hoofse wendingen, vermoedelijk geliefd bij de liefhebbers van „fatsoen”, „égards”, „galanterie”, kortom bij de verafschuwers van de plebejische stijl. Het moet een sterke ambivalentie in de Nederlandse volksaard zijn, die zoveel wind in het gedrag van zulke mannen doet blazen, een ambivalentie die tegelijkertijd de plebejische stijl voedsel geeft. Er zit een soort bevrijding in waarvan de aantrekkelijkheid zijn uitwerking op niemand mist; de plebejische stijl heeft per slot de klad in menig klemmend taboe met zich meegebracht. Het resultaat is onzekerheid, desoriëntatie, soms verwerkt tot een zich zelf overschreeuwende afwijzing.

De plebejische stijl is controversieel omdat ze tegelijkertijd aantrekt en afstoot. Een belangrijke notie daarin lijkt me dat men, hoe slecht die stijl op zich ook ooit bevalt, niet onder de erkenning zal kunnen uitkomen dat zij dan in ieder geval de prijs is voor een door velen evenzeer begunstigde *democratisering* van het maatschappelijke

leven. Hier scharniert veel van de controverse om. Het is in de loop van de jaren zestig geweest dat „de gewone man” voor het maatschappelijke voetlicht, dat publiciteit heet, treedt. De openbare mening is er niet langer één van diegenen die hoog scoren in de beroepshiërarchie. Ook „het klotjesvolk” begint van die toren te blazen met het populistische toontje vandien. De maatschappij overkomt wat bijv. ook het hoger onderwijs overkwam, toen er zich een tegencultuur ontwikkelde van groeperingen studenten uit andere dan academische milieus, zich in de verschijning van o.a. een studentenvakbeweging afzettend tegen de geaffecteerde maniertjes van een door traditionele studentencorpora overheerste universitaire wereld. De kinderen van arbeiders, boeren, middenstanders rebelleerden tegen de kinderen van professors, regenten, vrije beroepsbeoefenaars. De gewenste verhoogde toeloop naar een gepopulariseerd onderwijs eiste zijn tol, want de liftende „lagere volksklassen” bleven natuurlijk zingen zoals ze gebekt waren.

Het opmerkelijke is dat zo goed als indertijd diezelfde arbeiders, boeren en middenstanders kankerden op de studenten die van hun belastingcenten rellen schopten in plaats van te studeren, nu de dragers van de plebejische stijl op de „vertrouwen” van het openbare leven schelden, en ook deze „vertrouwen” is een uitdrukking van de opgang van een plebejische stijl. Nogmaals, van tweeën één: óf men kent aan sociale democratisering de hoogste prioriteit toe en neemt de plebejische stijl op de koop toe, óf men discrimineert de plebejische stijl, maar moet dan niet te hoog opgeven over die sociale democratisering. In een pyramidaal gestructureerde samenleving kan democratisering niet anders dan afplattend werken en het voetvolk, compleet met zijn eigen cultuur, in de topposities doen doordringen.

Mensbeeld

Er schijnt méér aan de hand te zijn dan een doorwerking van democratiseringsprocessen. Daar biedt de doejongens-

mentaliteit in de plebejische stijl aanknopingspunten voor. Denkwijzen mogen worden beschouwd als „afspiegelingen” van concreet-maatschappelijke ontwikkelingen. Zeer gespecificeerd vinden denkwijzen hun uitdrukking in de stand van zaken bij de beoefening van de wijsbegeerte, mag men aannemen. De geschiedenis van de filosofie, en met name van de wijsgerige antropologie, werpt daar, op een bepaalde wijze geïnterpreteerd, enig licht op. Het gaat dan om denkwijzen waarin mensbeelden centraal staan.

Uit geschiedenisboekjes over de moderne wijsbegeerte (te rekenen vanaf de Renaissance) valt af te leiden dat er een bepaalde lijn zit in het denken over „het wezen” van mensen. Die lijn kan, enigszins „plebejisch”, als volgt worden weergegeven. Aanvankelijk werd de kwintessens van een mens gezocht in de omstandigheid dat hij een *denkend* organisme zou zijn. Later zou hij principieel meer een *willend* wezen zijn. Nog weer later kwam het accent te liggen op zijn hoedanigheid als *voelend*, emotioneel wezen. Nee, zei een filosoof uit een jongere tijd, de kern van de zaak zit hem in de omstandigheid dat hij een *levend*, vitaal wezen is. Niks hoor, spraken men in het begin van deze eeuw, de essentie zit hem in het *zijn* van dat wonderlijke dier. En wie ten slotte goed toeziet kan vaststellen dat de slotacte tot nog toe in deze ontwikkeling de visie is dat mensen in wezen *handelende* schepsels zijn. Het patroon dat aan deze ontwikkeling ten grondslag ligt is dat het „reductionisme” terugwijkt: het fijne van een mens zit hem steeds minder in een bepaald onderdeel van zo'n mens (bijv. dat denken) en steeds meer in al zijn faculteiten en functies bij elkaar genomen, m.a.w. in de *totaliteit* van al dat denken, willen, voelen enz., door sommige filosofen existentie genoemd. Wat een mens zo is, wordt het duidelijkst in wat hij doet en laat.

Zo ligt de nadruk al geruime tijd op dat handelen (er was, dit bij wijze van illustratie, ooit een wijsgeer die denken „innerlijk handelen” noemde), ook in de zin van kiezen, beslissen, zich inzetten ergens voor, zich ontplooiën, zelfverwerklijken enz. enz., uitdrukkingen die populair zijn in menige vorm van beleid (bijv. personeelsbeleid). Ik denk dat deze „actionalistische” kijk op mensen langzamerhand uit „het onbewuste” van de samenleving te voorschijn komt. In het „Volksempfinden” slaat het inzicht aan dat je pas „echt mens” bent, wanneer je iets doet. De plebejische stijl heeft een geschikte snit voor een dergelijk mensbeeld. Koppelt men hier de opvatting aan dat één van de geconcentreerde vormen van handelen de strijd is, dan zijn we wat de kenschetsing van onze turbulente, plebejische omgangsvormen betreft alweer een stap verder. De zeggingskracht van een stroming als het marxisme, aanknopen bij de boodschap die

„lagere volksklassen” voor de wereld hebben, doet zo wat minder vreemd aan.

Een en ander heeft zijn weerslag op de positie van „het denken” tegenwoordig, en daarmee op wijsheid en wetenschap. Het begrip „politiseren” wil eigenlijk zeggen: in een doe-dimensie plaatsen. Door iets te politiseren maak je er een strijdpunt van. Ik denk nu even aan een verschijnsel als „(geestelijke) gezondheid”. De organisatorische infrastructuur van de, met name geestelijke, gezondheidszorg is, netjes gezegd, zo pluralistisch als ik weet niet wat (de pest, zou je plebejisch kunnen zeggen). Dat wordt betreurd en er worden pogingen ondernomen om dat pluralistische te bestrijden, vaak van de zienswijze uit dat er een de subjectiviteiten transcenderend begrip van (geestelijke) gezondheid zou zijn, op grond waarvan een sluitend systeem van gezondheidszorg zou kunnen worden opgebouwd. Gaat men ervan uit dat gezondheid een „politiek” begrip is, dan is het misschien beter de strijd, pinniger gezegd: de burgeroorlog daarover te willen organiseren. Dat geldt mo-

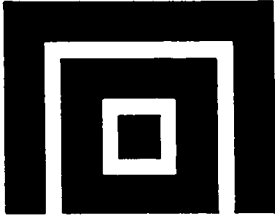
Deze rubriek wordt verzorgd door de afdeling Sociaal-Economisch Beleid van de Erasmus Universiteit Rotterdam

gelijk voor elk enigszins controversieel sociaal verschijnsel. Misschien moet je je in een samenleving met plebejische stijlvormen drukker maken over de vraag hoe de strijd moet worden georganiseerd dan over de vraag hoe de orde moet worden bewaard.

Dat het denken op de tocht staat wordt gedemonstreerd aan de positie van het wetenschappelijke bedrijf. Het begon met een discussie over de waardenvrijheid resp. -bepaaldheid van wetenschapsbeoefening en vond een vervolg in de controversen rond een al dan niet gepolitiseerde wetenschap. Het gaat om wetenschap in een doe-perspectief; ik heb vooral het oog op de sociale wetenschappen. Die doe-dimensie komt voor een belangrijk deel tot uiting in het feit dat ze hun vermaatschappelijking kunnen toeschrijven aan een schaalvergroting van het besef dat de sociale wetenschappen. Die doe-dimensie komt voor een belangrijk deel tot uiting in het feit dat ze hun vermaatschappelijking kunnen toeschrijven aan een schaalvergroting van het besef dat de sociale wetenschappen mensenmaaksel zijn. (Met vermaatschappelijking bedoel ik hier het verschijnsel dat betekenisinhouden, denkwijzen, vakjargon uit een wetenschap doordringen in het dagelijks spraakgebruik in brede kring). Het is overigens een besef dat nog betrekkelijk pril is. De wortels ervan reiken mogelijk tot in de Renaissance terug, maar het is toch pas in de loop van de vorige eeuw geweest dat de inrichtingen van menselijke verzamelingen hun vanzelfsprekendheid, als zouden zij krachtens natuurwetten en/of goddelijke beschikkingen geprogrammeerd zijn, schoorvoetend verlie-

zen. En dat gaat dan nog op een verbloemende manier, nl. via het eufemisme dat de grondslag van zulke wetenschapsbeoefening de verwondering zou zijn. Er is verwondering over de manier waarop mensen en groepen elkaar behandelen en met elkaar omgaan, een verwondering die aanvankelijk misschien wel helemaal overschaduwde werd door verwondering over de mogelijkheid zélf om over menselijk samenleven na te denken. Dat je zoiets kunt problematiseren is natuurlijk al heel wat, maar verder dan verwondering komt het dan nog niet en dus ook niet verder dan descriptie en analyse. Dat is te zien aan de wijze waarop uitgesproken sociale wetenschappen als de economie en de sociologie worden bedreven alsof het natuurwetenschappen zijn.

Pas wanneer het bewustzijn wordt bestookt door de ondervinding dat wetenschap wel eens uit angst of minstens zorgdheid geboren zou kunnen zijn, komt de beoefening ervan in het vaarwater van diagnose en therapie. Dat hele idee dat de sociale wetenschappen een instrumentarium kunnen bieden waarin aan de inrichtingen van menselijke verzamelingen zou kunnen worden *gedokterd*, dat is eigenlijk héél recent. Als ik het goed heb is dit wat de economie betreft eigenlijk pas goed begonnen met Keynes, en bij de sociologie moet men er goed beschouwd nog altijd aan wennen. Wereldomspannende crises en oorlogen kunnen het een mensheid inpeperen dat je met elkaar het maatschappelijke leven grondig kunt verprutsen. En als er dan wetenschappen zijn die expressie zijn van het „gevoel” dat hier minder de toorn Gods of een soort meteorologische indispositie in het geding zijn dan menselijke nalatigheid, dan kan het gebeuren dat er handen uit de mouwen moeten worden gestoken. Ik durf de stelling wel aan, dat het besef dat samenlevingen mensenmaaksel zijn en daarom ook menselijk gemanipuleerd kunnen worden, pas in de afgelopen jaren zestig echt maatschappelijk doorbreekt, d.w.z. tot op grote hoogte gemeengoed wordt. Een bestudering van het wel en wee van een puur sociaal-wetenschappelijk begrip als *structuur* (o.a. in maatschappijstructuur en structuurhervormingen) gedurende juist die jaren zou er veel illustratie over kunnen opleveren, denk ik — het moet een rijke geschiedenis hebben als krachtterm in pamfletten, leuzen, debatten, programma's, redevoeringen enz., in het griffe genoegen in dat woord een breekijzer te hebben gevonden voor een gefaald ondermaanse. Kortom, de plebejische stijl correleert met een geïnstrumentaliseerde sociale wetenschapsbeoefening. Er spreekt een dwang uit op de maatschappelijke „bovenbouw” om als het ware met de handen te denken. Waarschijnlijk is dit het wat veel te maken heeft met een crisis in met name „de westerse sociologie”, een wetenschap die momenteel

India's internationale economische betrekkingen

DRS. J. G. WAARDENBURG*

Er lijken goede redenen om een ontwikkelingskroniek aan enige economische aspecten van India's ontwikkeling te wijden. In tegenstelling tot bijv. de sociologen en historici hebben Nederlandse economen recentelijk relatief weinig aparte aandacht aan India besteed. Terwijl de publieke opinie zich vooral op de politieke ontwikkeling in India in de laatste jaren richt, zou de indruk kunnen ontstaan dat er weinig gebeurt dat economisch interessant is. Toch is India, afgezien van China, veruit het grootste ontwikkelingsland, met een bevolking in 1975 van ruim 600 mln., ongeveer even groot als die van Afrika en Zuid-Amerika samen, bijna de helft van die van alle niet-communistische ontwikkelingslanden in Azië, en de helft van die van de armste landen (inkomen per hoofd < \$ 200), de z.g. „vierde wereld”.

Als India's reeds vroeg ontworpen ontwikkelingsstrategie dan wel de veelvuldige problemen in het land al niet wetenschappelijke, politieke of simpelweg menselijke belangstelling hadden

getrokken, dan zouden recente voorval- len dat kunnen doen: a. de krachtige weerslag die de internationale prijsstij- gingen van olie en voedsel in 1973 op het olie- en voedselinvoerende India (met een inkomen per hoofd in 1975 van \$ 150) hadden, waardoor het tot de in VN-terminologie „most seriously affected countries” hoort; b. de opmer- kelijke wijze waarop het deze crisis heeft opgevangen; en c. de oriëntatie op de basisbehoeften van de bevolking in het vijfde Vijfjarenplan (1974-1979), een soort van oriëntatie die in brede kring wordt toegejuicht sinds deze in 1976 door de ILO naar voren is gebracht.

In dit korte overzicht beperken wij ons tot het presenteren van enkele gege- vens over de internationale economische betrekkingen van India in de laatste vijfentwintig jaar, met name over handel en kapitaalstromen, onder verwijzing naar literatuur voor verdere analyse. Daarbij lijkt het nuttig van te voren erop te wijzen dat voor een land van India's afmetingen de externe relaties een ander karakter hebben dan voor

kleine landen die, al of niet geholpen door een speciale begiftiging met natuur- lijke grondstoffen, meer zijn aangewezen op een naar buiten gerichte strategie. Zo was bijv. de verhouding (invoer + uitvoer)/(nationaal inkomen) in het begin van de jaren zeventig voor India rond $\frac{1}{8}$ en voor de VS rond $\frac{1}{7}$, maar voor kleinere landen als Tanzania en Nederland respectievelijk rond $\frac{1}{2}$ en wat minder dan $\frac{3}{2}$. Anderzijds was het aandeel van deze vier landen in het totaal van de wereldhandel in 1971 respectievelijk ongeveer 1, 24, 0,2 en 8% wat een aanduiding is van hun relatieve positie in het spectrum van deze wereldhandel.

Buitenlandse handel van India

Wij kijken kort naar de ontwik- kelingen van invoer en uitvoer sinds

*) De auteur is Prof. Dr. S. Chakravarty bij- zonder dankbaar voor het verschaffen van waardevol documentatiemateriaal en litera- tuurverwijzingen.

met een paar lamme handjes schijnt te zitten, juist nu het er voor haar op aan- komt en zij in de virtuele vormgeving van menselijke samenlevingsprocessen zou moeten domineren. Het lijkt erop dat die crisis door de maatschappij wordt gereflecteerd.

Bevrijdend en vernauwend

Zoals elke sociale toestand of ontwik- keling zijn kosten en baten zal hebben, zijn goede en kwade kanten, d.w.z. contro- versieel van aard zal zijn, heeft ook de plebejische stijl zijn voors en tegens, zijn winsten en risico's.

De plebejische stijl verwijst onmis- kenbaar naar een samenleving die het heft in eigen handen probeert te nemen, de oude autoriteiten van buiten- en binnenzinnelijke statuur onttrendend, daarbij de onhandige ruwheid van de puber vertonend, een samenleving tus- sen servet en tafellaken, vol van groei, spankracht, verandering. Het beeld van

een samenleving in de puberteit reikt ook toe voor zover ze vertedering wekt om haar vreemde bokkesprongen, etherische sentimentaliteiten, onwennig hoekige gebaren, het onvaste stemgeluid, de grote woorden. Misschien kan men het beeld zóver doortrekken dat men kan spreken van een samenleving die vol- wassen probeert te worden.

De plebejische stijl verwijst ook naar de hachelijkheid van alle beweging, naar de kansen op misgroei, een verkeerd gekozen koers, een verloren greep op de dingen. Ook een samenleving kan zich in de hoedanigheid van tovenaarsleerling manoeuvreren, verzinkend in een klem- mende afhankelijkheid van de produk- ten van eigen handen. De plebejische stijl als blijk van (weer) een „opstand der horden”? In de plebejische stijl kan de overmoed zitten, die zich zelf overspan- nend in moedeloosheid verzandt, en in wanhoop, lethargie, regressie, een „Umwertung aller Werte” naar „Wert- losigkeit”.

Elk sociaal verschijnsel is ambigu. Ook de plebejische stijl is tegelijkertijd bevrijdend en benauwend. Ze kan tegelijkertijd voedsel geven aan de stel- ling dat we met een gedemoraliseerde samenleving te maken hebben of zelfs met een samenleving in verval én aan de stelling dat we in een overgangsfase vertoeven en er zelfs iets broeit in een soort stilte voor de storm waarin die „andere maatschappij” wordt gebaard. Niet dat de jaren zeventig in woeligheid onderdoen voor de jaren zestig, maar kritiek, protest, actie, ze doen wel obli- gaat aan; alsof de dynamische processen van toen de kinetische processen van nu zijn geworden. De roerigheid lijkt ge- institutionaliseerd, dáár zit hem dat crisis-achtige, dat stille van tegenwoor- dig in. Er heeft zich inderdaad een *stijl* ontwikkeld, de plebejische. Waar zal haar rendement zitten? En hoe riskant is ze? Misschien moeten we er nog voor lang mee leren leven.

W. Top

Tabel 1. Sectorale structuur van de Indiase invoer (percentages van het totaal) a)

	1951 52- 1955 56 (Eerste Plan)	1956 57- 1960 61 (Tweede Plan)	1961 62- 1965 66 (Derde Plan)	1969 70- 1973 74 (Vierde Plan)	1972 73	1974 75	1975 76 b)
Kapitaalgoederen	29	42	48	25	30	15	(14)
Grondstoffen	28	18	17	—	—	—	—
Olie en smeermiddelen	10	7	7	12	11	26	(18)
Kunstmest	—	—	2	6	8	13	(26)
Consumptiegoederen	24	20	15	—	—	—	—
Voedselgranen	16	15	20	12	4	17	(29)
Totaal c)	3651	5399	6093	9864	1867	4468	(5139)

a) Bron: tot 1965 66: R. D. Datt en K. P. M. Sundharam, *Indian economy*, New Delhi, 1969 (blz. 638-648 herdrukt met weglating in K. I. Chen en J. S. Uppal (eds.), *India and China*, New York, 1971, blz. 296-302; na 1969 70: *Government of India, Economic Survey 1975-1976*. De percentages tellen niet steeds op tot 100 wegens ongeclassificeerde posten. : niet beschikbaar; de jaartallen betreffen het Indiase fiscale jaar, dat op 1 april begint.
b) Berekend op basis van cijfers voor de eerste drie maanden vergeleken met die in het jaar daarvoor.
c) In crores (10 miljoen eenheden) Indiase ropijen. Merk op dat in 1966 een devaluatie van ca. 37% optrad. In 1970 71-1974 75 voltrok zich een geleidelijke devaluatie van 16%. Zie D. Nayyar, *India's export performance in the 1970s*, *Economic and Political Weekly*, 15 mei 1976, blz. 731-743. De cijfers vóór 1966 67 zijn gecorrigeerd voor f.o.b. e.i.l. prijzen, die daarna niet.

Tabel 2. Sectorale structuur van de Indiase uitvoer (percentages van het totaal voor geselecteerde sectoren) a)

	1951 52- 1955 56 (Eerste Plan)	1956 57- 1960 61 (Tweede Plan)	1961 62- 1965 66 (Derde Plan)	1960 61	1965 66	1972 73	1974 75	1975 76 b)
Traditionele uitvoer produk- ten								
Juteprodukten c)	24	20	21	20	23	13	9	(6)
Thee	17	22	16	19	14	7	7	(7)
Katoenprodukten	13	12	7	9	7	5	5	(5)
Tabak	2	3	3	2	3	3	2	(3)
Plantaardige vetten	4	3	1	2	1	2	1	(1)
Nieuwe uitvoerprodukten								
Suiker	—	—	—	0	1	1	10	(17)
Leer en leerprodukten	—	—	—	4	4	9	3	(4)
Handwerk	—	—	—	—	—	3	3	—
Kleding	—	—	—	—	—	3	4	—
Zeeprodukten	—	—	—	—	1	3	2	(3)
Ijzererts d)	5	6	7	3	5	6	5	(7)
Machinebouw e)	—	—	—	1	2	7	11	(12)
Chemische produkten	—	—	—	1	1	2	3	(2)
Totaal f)	3109	3060	3735	1040	1269	1971	3304	(3768)
Export Volume index g)	—	—	—	—	—	110	117	—

a) Bronnen: zie tabel 1, noot a) en W. Malenbaum, *Modern India's economy*, Columbus, Ohio, 1971 en D. Nayyar, o.c. : niet beschikbaar. Voor het onderscheid tussen „traditionele” en „nieuwe” uitvoerprodukten zie tekst.
b) Berekend op basis van de cijfers voor de eerste zes maanden vergeleken met die in het jaar daarvoor.
c) De eerste drie kolommen omvatten ook draad, de andere niet.
d) De eerste drie kolommen omvatten ook mica en mangaanerts, waarvan de uitvoer niet toenam.
e) Inclusief transportmiddelen en elektrische apparaten.
f) Zie tabel 1, noot c).
g) Basisjaar 1970/71 = 100 (1958 = 65). Bron: D. Nayyar, o.c.

1950. Die van de invoer zijn nauw verbonden aan India's ontwikkelingsstrategie. Deze was gericht op een aanzienlijk hogere economische groei dan vóór 1950, verstandigerwijze ook op de opbouw van een eigen industriële basis inclusief die voor de productie van kapitaalgoederen, en zou na enkele vijfjaren-perioden tot een „self reliant”-ontwikkeling (netto-hulp = 0) moeten leiden, binnen het raamwerk van een gemengde economie met socialistische signatuur. Hoewel met deze strategie een lange-termijntendens tot invoervervangings gepaard ging, zou in de eerste vijfjarenplan-perioden de invoer van kapitaalgoederen, grondstoffen en tussenprodukten aanzienlijk toenemen. Dit vroeg om een beperking van de invoer van consumptiegoederen in combinatie met een strategische invoerpolitiek voor andere goederen, gegeven de beperkte beschikbaarheid van buitenlandse valuta's

uitvoer en hulp. Een gecompliceerd systeem van invoerbeperkingen en invoerheffingen was het gevolg, dat tijdelijk wat minder werd na de devaluatie van de ropij met rond 37% in 1966 1).

De resultaten van deze invoerpolitiek zijn gereflecteerd in tabel 1, waarin echter ook twee belangrijke andere ontwikkelingen hun weerslag vinden 2). Ondanks de opkomst van de groene revolutie bleek het een fundamenteel probleem om de voedselproductie voorbij het niveau bereikt aan het einde van de jaren zestig te doen stijgen, waardoor een niet onaanzienlijke voedselinvoer moest worden voortgezet 3). Meer recent hebben de enorme internationale prijsverhogingen van voedsel, olie en dientengevolge kunstmest de totale invoerwaarde en het aandeel van deze produkten daarin omhoog doen schieten 4). Hier werpt nu echter de opbouw van een eigen industriële basis

ook vruchten af: niet alleen is een snelle invoervervangings voor energie te zien 5), maar ook vertoont het invoeraandeel in de totale voorziening van bijv. kunstmest, verschillende metaalprodukten en aluminium een duidelijke daling gedurende de laatste jaren 6), waardoor het effect van internationale prijsstijgingen enigszins wordt gemitigeerd. We zullen iets dergelijks bij de bespreking van de uitvoer tegenkomen.

Bij het beschouwen van de ontwikkeling van de uitvoer 7) (zie tabel 2), is het nuttig een duidelijk onderscheid te maken tussen enerzijds India's „traditionele” uitvoerprodukten, zoals vooral jute (inclusief fabrikaten), thee en katoenweefsels, welke met de landbouw verbonden zijn, en anderzijds zijn „nieuwe” uitvoerprodukten, die pas gedurende

1) Dit systeem is onderwerp van hevige discussie en kritiek, terecht en minder terecht, geweest, welke buiten de beperkingen van ons overzicht vallen. Zie o.a. J. N. Bhagwati en S. Chakravarty, *Contributions to Indian economic analysis: a survey*, *American Economic Review*, LIX, 4, Supplement, september 1969; J. N. Bhagwati en P. Desai, *India, Planning for industrialization*, Londen enz. 1970. Voor een discussie over de merites van de devaluatie in 1966, zie ook: J. Bhagwati, *The case for devaluation*, en P. K. Bardhan, *The case against devaluation*, beide in C. D. Wadhra (ed.), *Some problems of India's economic policy*, Bombay-New Delhi, 1973. In december 1971 werd de ropij, tegelijk met de VS dollar, nogmaals licht gedevalueerd; in juni 1972 werd hij aan het Engelse pond gekoppeld wat een gedurende devaluatie met zich bracht; in september 1975 werd hij aan een groep van internationale valuta's gekoppeld.

2) Afgezien van de drie crisisjaren 1966-1968, toen de vijfjarenplannen werden onderbroken na het India-Pakistan-conflict in 1965 en de twee opeenvolgende misoogsten in 1965 en 1966.

3) Zie voor een grondige analyse van India's ontwikkelingsstrategie, inclusief het probleem van het voorzien in basisbehoeften van de bevolking: S. Chakravarty, *Economic theory and planning*, ongepubliceerd stuk gepresenteerd op stafbijeenkomsten van het Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1976.

4) Terwijl de internationale prijsstijgingen van fabrikaten, voedsel en brandstoffen sinds 1958 in 1971 respectievelijk 75-95%, 5-20% en 5-10% bijdroegen tot de 38-53% stijging van het gemiddelde inkoopniveau voor India sinds 1958 (verschillende cijfers voor verschillende kwartalen), droegen zij in het eerste kwartaal van 1975 respectievelijk 30, 25 en 20% bij tot de toen tot 214% opgelopen inkooprijstijging sinds 1958. Zie K. A. Koekkoek, *Recent developments in foreign trade prices of some LDCs: a statistical analysis*, Discussion Paper No. 33, Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering, Erasmus Universiteit Rotterdam, november 1976.

5) De bijdrage van de olieprijsstijging tot de inkooprijstijging voor India sinds 1958 nam sinds het tweede kwartaal van 1973 in een jaar toe van 12% tot 44%, om vervolgens in 9 maanden weer tot 23% te dalen, door verminderde olie-invoer ten gevolge van verhoogde eigen energieproductie en besparingen op energiegebruik.

6) Zie Government of India, *Economic Survey 1975-1976*, blz. 72 en 109.

7) Zie K. A. Koekkoek, o.c., en D. Nayyar, *India's export performance in the 1970s*, *Economic and Political Weekly*, 15 mei 1976.

of na de jaren vijftig zich duidelijk manifesteerden, zoals bijv. machinebouw (inclusief transportmiddelen en elektrische apparaten), ijzererts en chemische produkten, welke een minerale basis hebben, naast enkele landbouwverwerkende produkten. In het algemeen kan men stellen dat de percentuele bijdrage van de traditionele produkten in de totale uitvoer van India is gedaald, en zelfs sterk na het midden van de jaren zestig, terwijl de nieuwe produkten hun aandeel sinds het begin van de jaren zestig gedurig zagen stijgen.

Alvorens deze ontwikkelingen nauwkeuriger te bekijken maken we nog enkele algemene opmerkingen. Ondanks zijn invoerbeperkingen had India een ernstig tekort aan buitenlandse valuta's, vooral tegen het midden van de jaren zestig. Het voerde sinds het begin daarvan al een meer uitvoerbevorderende politiek, die in het algemeen de uitvoer van nieuwe produkten relatief bevorderde. Terwijl de ruilvoet voor India zich van 1958 tot midden 1973 rond 30% had verbeterd, verslechterde deze in de twee jaar nadien met ca. 36% (basis: 1958).

De *traditionele uitvoerprodukten* zagen in 1960-1974 niet alleen hun aandeel in India's uitvoer dalen, maar ook hun aandeel in de wereldmarkt, en jute en katoenweefsels zelfs hun uitvoervolume. S. J. Patel 8) merkte in 1959 al een veel langere (1928-1956) daling op van India's export naar zijn traditionele markten in West-Europa en de VS. Hij schreef dit vooral toe aan een relatieve daling van de vraag daar, blijkbaar ten gevolge van lage inkomens-elasticiteiten, erop wijzend dat de groei van de Indiase markt wel door produktie-uitbreiding was bijgehouden. Hij adviseerde daarom zich te richten op nieuwe „dynamische” produkten en op nog niet verzadigde markten. B. I. Cohen 9) benadrukte daarentegen in 1966 de verliezen in marktaandelen gedurende de jaren vijftig. Hij weet dit aan een verlies van concurrentievermogen van de traditionele Indiase uitvoerprodukten ten gevolge van de overheidspolitiek zoals uitvoerheffingen (jute, thee) of bescherming van arbeidsintensieve kleinbedrijven (katoenweefsels) ten bate van andere sociaal-economische doeleinden dan uitvoerbevordering. Inderdaad had India een deel van zijn uitvoermarkt voor jute verloren aan Oost-Pakistan, voor thee aan Ceylon en voor katoenweefsel aan o.a. Zuid-Korea, Taiwan en Hongkong. Overigens hebben in de laatste jaren toevallige prijsbewegingen en politieke gebeurtenissen deze trends in enkele gevallen doorbroken. De *jute*-uitvoer ging sterk omhoog bij de burgeroorlog in Pakistan in 1971/72. Het uitvoervolume van *katoenweefsels* rees plotseling scherp in 1973/74, ten gevolge van een goede katoenoogst in India en een plotselinge prijsverhoging

van kunstvezelprodukten, maar daalde daarna weer sterk. *Thee* zag zijn internationale prijs in de jaren zestig met 23% dalen, maar plotseling in 1975 met 50% omhoogschieten (en zijn uitvoervolume met 20%) ten gevolge van een misoogst in Kenya. Het moge echter duidelijk zijn dat zulke fluctuaties, hoe opmerkenswaardig ook, nauwelijks een basis vormen voor een groei van de uitvoer op lange termijn.

De *nieuwe uitvoerprodukten* vertonen een verschillend beeld. Op de eerste plaats daarbij staan *machinebouwprodukten* 10). Hun uitvoer respectievelijk uitvoeraandeel ging in de jaren zestig bijna negenvoudig, respectievelijk zesvoudig omhoog (weliswaar vanaf een laag niveau), en, na een zekere stagnatie tot 1972/73, in de drie daaropvolgende jaren met 327% respectievelijk 70%, dit laatste vooral door uitvoer naar de olielanden in het Midden-Oosten. Van *ijzererts* steeg in de jaren zestig met het volume respectievelijk de waarde

**Deze rubriek wordt verzorgd door
de afdeling Balanced International
Growth van het Nederlands Economisch
Instituut en het Centrum voor
Ontwikkelingsprogrammering van de
Erasmus Universiteit Rotterdam**

van de uitvoer bijna zevenvoudig respectievelijk viervoudig (bij dalende prijzen dus), en sindsdien bij praktisch constant volume de waarde verder met 50%. De groei in produktie in de sector chemische produkten was hoofdzakelijk invoervervangend, maar de uitvoer ervan profiteerde van relatieve prijsstijgingen in de jaren zestig en daarna, zij het dat ook de prijs van de daarvoor in te voeren grondstoffen steeg. Van de met de landbouw verbonden nieuwe produkten beleefde suiker recent een fenomenale prijsstijging door misoogsten elders, waarvan door binnenlandse consumptiebeperking extra werd geprofiteerd, maar beide verschijnselen lijken van tijdelijke aard. De leeruitvoer hield zijn sinds 1960 verworven positie, even profiterend van een hausse in de wereldmarkt in 1972-1973. Zeeprodukten, hoofdzakelijk naar Japan en de VS uitgevoerd, ondergingen de laatste jaren een gestage prijs- en volumestijging en lijken, ondanks een tijdelijke val in deze markt in 1974/75, een goede uitvoert toekomst te hebben. Dit laatste lijkt zeker ook het geval met handwerk en kleding mits goed georganiseerd, vanwege hun arbeidsintensieve produktie.

Deze laatste opmerking brengt ons bij de herhaaldelijk geuite kritiek dat India in zijn ontwikkelingsstrategie en handelspolitiek te weinig aandacht zou besteden aan de theorie van de comparatieve voordelen, met als voorbeelden de uitbreiding van nogal kapi-

taalintensieve op delfstoffen gebaseerde sectoren als ijzererts, machinebouw en chemicaliën 11). Enige voorzichtigheid met deze kritiek en met de vaak daarmee verbonden aanbeveling van „export-led growth”, lijkt op zijn plaats zeker in het geval van India. Voor kleine landen, als de bij dit argument als gunstig aangehaalde voorbeelden Hongkong, Taiwan en Zuid-Korea, kan het van vitaal belang zijn voor hun economische groei om comparatieve voordelen ten aanzien van factorintensiteiten ten volle te gebruiken. Een te kleine economie om schaalvoordelen voldoende uit te buiten of een eenzijdige bedeling door moeder natuur kan hen hiertoe dwingen, ook al zijn deze voordelen voorbijgaand en maakt zo'n gerichtheid hen sterk afhankelijk van buitenlandse en soms grillige markten. India kan echter met zijn omvang moeilijk anders dan een sectoraal evenwichtige op ontwikkeling georiënteerde economie opbouwen, die primair gericht is op het voorzien in binnenlandse behoeften. In zo'n conceptie is uitvoer niet de „engine of growth”, maar meer een „handmaiden of growth” 12), noodzakelijk om vreemde valuta's te verdienen voor de invoer van vitale produkten. Produktie voor uitvoer is dan hoofdzakelijk een uitbreiding van produktie voor de binnenlandse markt en de strategie ervan is nauw verbonden met de beslissingen over invoervervanging. Zo is het denkbaar dat India, dat nu nog in ca. 20% van zijn staalbehoeften door invoer voorziet, maar ruim begiftigd is met ijzererts, zijn staalindustrie uitbouwt tot een omvang die uitvoer mogelijk maakt.

Hoeveel moeilijkheden India ook heeft ondervonden bij de implementatie van de bovengenoemde conceptie 13),

8) S. J. Patel, Trends and prospects of growth of Indian exports, in: C. D. Wadhra, o.c.

9) B. I. Cohen, The stagnation of Indian exports, 1951-1961, in: C. D. Wadhra, o.c.

10) Terwijl in 1951-1970 het aandeel van India's uitvoer in het totaal van de uitvoer van de wereld respectievelijk de ontwikkelingslanden daalde van 2 tot 0,7% en van 8,7 tot 3,7% gingen deze aandelen voor machinebouwprodukten omhoog van 0,02 naar 0,11% en van 2,4 naar 7,6%. Zie R. Banerji, *Exports of Manufactures from India*, Tübingen, 1975, blz. 166-167.

11) Zie met name R. Banerji, o.c. en ook A. H. M. Mahfuzur Rahman, *Exports of manufactures from developing countries*, Rotterdam, 1973.

12) J. B. Kravis, Trade as a handmaiden of growth: similarities between the nineteenth and twentieth centuries, *Economic Journal*, LXXX, 4 december 1970, blz. 850-872.

13) De duidelijkste zwakte ligt in de landbouwontwikkeling, afgezien nog van de werkgelegenheids- en inkomensverdelingsproblemen die wellicht niet kwalitatief verschillen van die in andere ontwikkelingslanden. Het is te hopen dat de brede industriële basis welke is opgebouwd nu gebruikt kan worden om de landbouwontwikkeling te ondersteunen en gericht kan worden op het voorzien in de basisbehoeften van de arme meerderheid van de bevolking.

het lijkt dat met name de groei in de uitvoer van machines er een nuttig uitvloeisel van is 14) en het zou wel eens kunnen zijn dat de recente invoerprijsstijgingen, hoewel onvoorzien, redelijk kunnen worden opgevangen juist ten gevolge van deze strategie. Uit een gezichtspunt van dynamische comparatieve voordelen, en gezien de beschikbaarheid van hoog geschoolde mankracht, kan het Indiase uitvoerpakket (en de invoervervanging) minder willekeurig blijken dan soms gesuggereerd wordt.

Vervolgens bekijken wij kort of ook het tweede deel van S. J. Patels bovengenoemde advies is gevolgd, aan de hand van tabel 3 over de *geografische oriëntatie* van de Indiase uitvoer. Net als de goederenstructuur van de uitvoer heeft ook deze een aanzienlijke verandering ondergaan in de afgelopen 25 jaar. Het belang van de traditionele markten in de VS en Groot-Brittannië is relatief aanzienlijk afgenomen, dat van het vasteland van West-Europa juist toegenomen. Tegen het einde van de jaren zestig zijn Japan en Oost-Europa als belangrijke nieuwe markten opgekomen en sinds zeer kort vormt ook het Midden-Oosten een aanzienlijke en goed gelokaliseerde markt.

Handelsbalans en kapitaalhelp

In tabel 4 zijn enige gegevens over de groei van de Indiase economie en over de *handelsbalans* in de laatste 25 jaar vermeld. Zij laten o.a. zien dat zowel invoer als uitvoer flink zijn gegroeid, gepaard aan een meer variërende productiegroei, maar ook dat de handelsbalans voortdurend negatief was. De verbetering in de handelsbalans, optredend in het begin van de jaren zeventig met zelfs een positief saldo in 1972/73, is ernstig verstoord door de internationale prijsstijgingen rond 1973: het handelstekort 15) van Rs. 4,3 mrd. in 1973/74 liep tot Rs. 11,6 mrd. op in 1974/75. Ondanks de drastische invoerprijsstijging slaagde India erin door krachtige aanpassingsmaatregelen, grotendeels op de basis van zijn industrieel potentieel het handelstekort tot een handelbare omvang te beperken; zelfs meldt een recent bericht 16) een licht positieve handelsbalans voor 1976/77.

India was een van de eerste ontwikkelingslanden die massale financiële *hulp* kregen, en in 1958 het eerste land waarvoor een consortium van donorlanden werd gevormd. Niettemin heeft het per hoofd gezien, gedurig relatief weinig hulp ontvangen: in bijv. 1962 en 1963 kreeg het per hoofd van de bevolking \$ 1,8 aan hulp, slechts een derde van het gemiddelde niveau van hulp aan niet-communistische ontwikkelingslanden. Deze situatie is slechts licht

Tabel 3. *Verdelingspercentages van de uitvoer over geselecteerde markten a)*

	1950 51	1960 62	1967 68	1970 71	1974 75
Ontwikkelde markteconomieën	62				
VS	18,5	16,0	17,3	13,5	12,7
Groot-Brittannië	22,4	26,9	9,1	11,1	9,3
West-Europa (vasteland)	10			8,4	15,1
Japan	1,6	5,5	11,3	13,3	8,9
Centraal geleide economieën	1				
USSR	0,2	4,5	10,1	13,7	12,7
Rest Oost-Europa				9,9	7,9
Ontwikkelingslanden	37				
ESCAP-landen (excl. Japan)				13,5	18,5
Afrika	6			9,1	7,1
West-Azië	4			4,0	7,8

a) Bron: eerste drie kolommen: S. J. Patel, o.c., blz. 371; R. Datt, K. P. M. Sundharam, o.c., blz. 303; laatste twee kolommen: D. Nayyar, o.c., blz. 734.

Tabel 4. *Enkele geselecteerde macro-economische indicatoren voor India a)*

	1951 52- 1955 56	1956 57- 1960 61	1961 62- 1965 66	1966 67- 1970 71	1971 72- 1974 75
Jaarlijkse groeipercentages (constante prijzen)					
Reëel nationaal inkomen	3,5	4,0	2,5	3,6	1,3
Reëel inkomen per hoofd	1,6	1,8	0,3	1,3	0,7
Industriële productie	4,1	6,8	9,0	3,3	2,7
Landbouwproductie	4,1	4,0	- 1,3	5,0	0,4
Totale invoer	5,0	8,5	3,7	3,8	4,7
Totale uitvoer	4,8	1,2	4,4	4,3	4,0
Handelsbalans (in 10 mln. ropijen lopende prijzen) b)	- 542	- 2340	- 2295		(- 1068) c)

a) Bron: R. Banerji, o.c., blz. 78; W. Malenbaum, o.c., blz. 184; Government of India, *Economic Survey 1975-1976*, D. Nayyar, o.c.

b) Gecorrigeerd voor f.o.b., c.i.f. prijzen.

c) Voor de periode 1971/72-1973/74.

Tabel 5. *Enkele recente gegevens over kapitaalhelp aan India a)*

	1951 52- 1970 71	1971 72	1972 73	1973 74	1974 75
Rente en kosten voor leningen		199	218	241	
Terugbetalingen op leningen		250	287	298	
Buitenlandse hulp	9386	834	666	999	1337
Leningen	6236	672	650	979	1244
Giften	629	51	12	21	94
PL 480/665 enz.	2521	112	4	0	0
Trekkingen van het IMF (bruto)		0	0	62	485
Toewijzing van Speciale Trekkingsrechten		75	0	0	
Verandering in valuta reserves (toename:')		- 99	33	- 84	

a) Bron: Government of India, *Economic Survey 1975-1976*.

verbeterd sindsdien en na 1967/68 is een duidelijk dalende tendens te zien tot 1973/74 (zie tabel 5). De VS gaven tot 1971 duidelijk de meeste hulp 17), waarvan een belangrijk deel uit voedselhulp uit binnenlandse graanoverschotten bestond, maar daarna daalde hun hulp abrupt tot beneden een kwart van het bestaande niveau. De IDA werd toen de belangrijkste hulpbron (20-25%), waarnaast Groot-Brittannië, Japan, West-Duitsland en de VS in afnemende volgorde 10-6% elk gaven. De hulp van de Sovjetunie nam na het hoogste punt in 1968/69 (toen even bijna 10% van het totaal) hard af, met een kortstondige verhoging in 1973-1974 door een tarwe-hulpverlening. In 1974/75 werd uit het Noodfonds van de olielanden een flinke lening verstrekt (14%). Tabel 5 laat zien dat in 1972/73 de netto/bruto

verhouding in de totale hulpverlening al tot 24% gedaald was, in lijn met India's doeleinde om in 1978/79 geen positieve netto-hulp meer te ontvangen. De recente prijsstijgingen hebben het bereiken van dit doel onmogelijk gemaakt. Nadat korte-termijn-IMF-leningen moesten worden opgenomen, slaagde India erin zijn valutareserves in 1976 aanzienlijk te doen toenemen.

14) Deze groei is zeker bevorderd door de uitvoerpolitiek van de overheid en door de na 1965 bestaande overcapaciteiten, maar „it seems that exporters are willing to hold on to the newly acquired markets” (R. Banerji, o.c., blz. 208) en blijkbaar lukt het ze.

15) Ongecorrigeerd voor c.i.f./f.o.b. prijzen.

16) *The Economist*, eerste juni-nummer 1977.

17) In 1966-1971 ruim 30% van het totaal.

Boeken nieuws

I. J. Brinkhorst: *Grondlijnen van Europees recht*. 2e herziene druk. m.m.v. J. A. Winter. Tjeenk Willink, Groningen, 1976. 141 blz., f. 21.50.

Reeds twee-en-een-half jaar na het verschijnen van de eerste druk (besproken in *ESB* 14 november 1973, blz. 999) bleek deze inleiding tot het Europese recht uitverkocht. Het kan derhalve niet worden betwijfeld, dat het boek in een duidelijke behoefte voorziet.

In de opzet is in vergelijking met de eerste druk weinig veranderd. Er is ruimte gewonnen door een overzicht met data betreffende de Europese ontwikkeling en het slotcommuniqué van de Topconferentie van Parijs in 1972 weg te laten. Te zamen met een uitbreiding van het aantal pagina's levert dit 25 bladzijden additionele tekst op. Deze worden benut om het boek aan te passen aan de recente ontwikkelingen van drie turbulente jaren.

In het hoofdstuk betreffende de mondiale en regionale samenwerking na 1945 is dan ook aandacht gegeven aan het loslaten van de vaste wisselkoersen en de wijziging die dit meebracht voor het IMF, aan de discussies over de nieuwe internationale economische orde, aan UNCTAD IV en aan de Noord-Zuiddialoog.

Hoofdstuk 3 inzake doelstellingen en resultaten van de Europese Gemeenschappen is een aantal pagina's langer geworden. Dit werd noodzakelijk door de ontwikkelingen op het gebied van het vrije personen- en dienstenverkeer, waartoe het Hof van Justitie door zijn arresten in belangrijke mate heeft bijgedragen. Ook de problemen rond de econo-

mische en monetaire unie, het energiebeleid en de ontwikkelingen in het externe handelsbeleid, zoals de Conventie van Lomé, noopten tot uitbreiding.

Opvallend is het ontbreken van het vervoerbeleid, afgezien van het inleidende gedeelte van het hoofdstuk, waar de verdragsartikelen worden aangeduid. Weliswaar is er tot op heden niet veel gebeurd, doch het zou aanbeveling verdienen toch minstens aan te geven in hoeverre de regels van de gemeenschappelijke markt ook voor het vervoer gelden (arrest 167/73); dit te meer daar op blz. 38 en 39 een scheiding wordt aangebracht tussen de gemeenschappelijke markt en de harmonisatie van het economisch beleid.

De hoofdstukken 4 tot en met 7 behandelen verder het institutionele recht van de Europese Gemeenschappen. De voornaamste wijzigingen waarmee rekening moest worden gehouden betroffen de ontwikkelingen met betrekking tot de Europese Raad (Topconferentie, Parijs, 1974), de rechtstreekse verkiezingen van het Europees Parlement en de gewijzigde begrotingsprocedure, waarbij geleidelijk aan het Parlement meer bevoegdheden worden toegekend. (Ook werd het onderdeel over de agenda van de Raadszittingen n.a.v. de vorige bespreking aangepast).

De hoofdstukken over het institutionele recht van de Gemeenschappen zijn het duidelijkst, hetgeen mogelijk kan worden verklaard uit de oorspronkelijke

opzet als inleiding voor studenten in de rechtsgeleerdheid. Ook voor anderen zijn ze echter goed leesbaar en uitermate geschikt als kennismaking met de specifieke problemen van de communautaire rechtsorde.

Hoofdstuk 3 waarin het z.g. materiële recht aan de orde komt, lijkt voor zelfstudie zonder begeleiding echter minder geschikt. Specifieke literatuurverwijzingen zouden dit bezwaar gedeeltelijk kunnen wegnemen. Weliswaar wordt het de lezer ook mogelijk gemaakt zelf aan de hand van de bronnen dieper in de problematiek te duiken. Het opnemen van de vindplaatsen waarover ook in de vorige bespreking opmerkingen werden gemaakt, is echter niet geheel bevredigend. Met name bij het institutionele gedeelte ontbreken deze nogal eens, zoals bij het tweede budgetverdrag op blz. 82 (*Trb.*, 1975, 124) en bij de overlegprocedure tussen Raad en Parlement op blz. 97 (*Ph.*, 1975, C 89/1).

Zo wordt ook ten aanzien van de landbouwmarktverordeningen wel naar de basisverordeningen verwezen, maar niet naar de gecodificeerde teksten, waarin alle voorgaande wijzigingen zijn bewerkt (bijv. granen *Ph.*, 1975, L 281 en varkensvlees *Ph.*, 1975, L 282). De *Grondlijnen* is momenteel het meest recente boek over de Gemeenschappen, zodat een zo volledig mogelijke bronaanduiding gewenst is.

Ten slotte nog een opmerking, die is ingegeven door dit jubileumjaar van de Gemeenschappen (25 jaar EGKS, 20 jaar Verdrag van Rome): het EGKS-verdrag is niet, zoals gemeld op blz. 23 en 71 (en trouwens ook in de S. en J.-editie no. 158), op 25 juli 1952 doch op 23 juli 1952 in werking getreden. Op 23 juli 1952 deponeerde Luxemburg namelijk als laatste zijn ratificatie-oorkonde bij de Franse Republiek (*Trb.*, 1953, no. 50) en overeenkomstig artikel 99 van het EGKS-verdrag trad het derhalve op die dag in werking.

L. A. M. Mulders

Ten slotte merken we op, hoewel het niet tot kapitaalhelp te rekenen is, dat *particuliere buitenlandse investeringen* als geheel een beperkte rol in de ontwikkeling van India hebben gespeeld. In de jaren vijftig nam de (congrespartij-) regering van India een zeer afstandelijke positie hiertegenover in. Maar onder de druk van de behoefte aan buitenlands kapitaal en technologie, van binnenlandse producenten die winstgevende mogelijkheden zagen in samenwerking met buitenlandse firma's en van praktisch de voorwaarden voor kapitaalverschaffing van de Wereldbank moest het wel een meer positieve opstelling tegenover deze investeringen kiezen. Tot dusverre, tegen onmiskenbare druk in, zijn duidelijk beperkingen aan deze buitenlandse activiteiten opgelegd om

te voorkomen dat zij een dominerende rol gaan spelen. In het begin van de jaren zestig was slechts in enkele sectoren buitenlandse deelname duidelijk merkbaar (olie: 26%; chemicaliën: 23%; metaal(produkten): 15%; voedselprodukten en dranken: 10%) en deze situatie lijkt niet fundamenteel veranderd sindsdien. Technische samenwerking bestaat met bedrijven uit voornamelijk Groot-Brittannië, de VS, West-Duitsland, Japan en Zwitserland (in volgorde van belangrijkheid), terwijl de Sovjetunie belangrijke technische hulp in de staalsector gaf (18).

Als conclusie kunnen we stellen dat India, niettegenstaande zijn lage inkomensniveau en de duidelijke moeilijkheden en teleurstellingen in zijn ontwikkeling gedurende de laatste 25 jaar,

erin is geslaagd een onmiskenbare vooruitgang te maken bij de noodzakelijke transformatie van zijn economie en daarbij een aanzienlijke mate van vrijheid heeft weten te behouden tegenover de wereld. Deze vrijheid kan naar te hopen is gebruikt worden voor een dringende verdere ontwikkeling ten bate van de nog steeds arme massa van de bevolking.

J. G. Waardenburg

18) Zie voor een discussie van de rol van buitenlandse particuliere investeringen en technische samenwerking: P. Patnaik, *Imperialism and the growth of Indian capitalism*, in R. Blackburn (ed.), *Explosion in a subcontinent*, Penguin Books, 1975. Zie ook M. Kidron, *Foreign investments in India*, Londen, 1965.

Economische Voorlichtingsdienst: Perspectief wereldvraag. Den Haag, 1977, 284 blz.

In deze publikatie wordt ten behoeve van het bedrijfsleven een overzicht gegeven van het beeld van de Nederlandse export naar geografische spreiding en sectoren. Er wordt aandacht geschonken aan belangrijke en perspectief biedende markten en van 132 landen in de wereld worden macro-economische gegevens en de te verwachten ontwikkelingen in die landen gegeven.

Robert Mabro en Samir Radwan: The industrialization of Egypt 1939-1973. Policy and performance. Clarendon Press, Oxford, 1976, 279 blz., £ 6.75.

Van de Egyptische economie is nog weinig bekend. Dit boek voorziet in een leemte in de kennis van de industriële ontwikkeling van Egypte. Het beschrijft het industrialisatiebeleid, historische en politieke achtergronden, de ontwikkeling van de productie, de verschillende productiefactoren, de industriële structuur en de internationale handel.

Dr. H. W. de Jong: Structuur, orde en welvaart. H. E. Stenfert Kroese BV, Leiden, 1976, 31 blz., f. 4,50.

Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de staathuishoudkunde aan de Stichting Nijenrode, Instituut voor Bedrijfskunde.

Mr. J. H. van Kreveld en Prof. Mr. M. Scheltema: Parlementaire geschiedenis van de Wet AROB. H. D. Tjeenk Willink, Groningen, 1976, 592 blz., f. 55.

In dit boek worden twee belangrijke nieuwe wetten op het gebied van de rechtsbescherming tegen de overheid behandeld. Dit zijn de Wet AROB (Administratieve rechtspraak overheidsbeslissingen) en de wet die de daarmee samenhangende wijzigingen van de Wet op de Raad van State aanbrengt. In het bijzonder wordt de parlementaire geschiedenis van deze wetten gevolgd, om de precieze bedoeling van de wetgever te kennen.

De Vereniging van Exploitanten van Gasbedrijven in Nederland (VEGIN), die tot doel heeft de belangen van de openbare gasvoorziening te bevorderen en waarbij vrijwel alle gasbedrijven in ons land zijn aangesloten, heeft wegens uitbreiding van haar afdeling economisch onderzoek een vacature voor een

bedrijfseconomisch medewerker

(doctorandus of vergelijkbaar niveau).

De afdeling economisch onderzoek bestaat thans uit 3 personen en verricht algemeen en bedrijfseconomisch onderzoek t.b.v. de openbare gasvoorziening.

De werkzaamheden voor de nieuw aan te trekken medewerker zullen hoofdzakelijk liggen binnen het kader van de bedrijfseconomische problematiek van de gasdistributiebedrijven. Daarnaast zal hij echter ook betrokken worden bij werkzaamheden van meer algemeen economische aard, welke worden verricht t.b.v. de continuïteit in de openbare gasvoorziening op lange termijn.

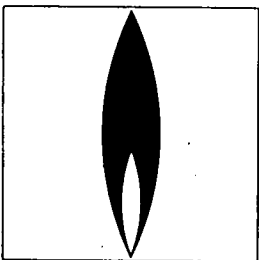
Voor de vervulling van bovengenoemde vacature wordt gedacht aan een jong bedrijfs-econoom op academisch of vergelijkbaar niveau, met kennis van en belangstelling voor de moderne analyse-technieken.

De salarissen/arbeidsvoorwaarden zijn afgestemd op die welke bij de overheid van toepassing zijn. Voor genoemde functie zal het aanvangssalaris — afhankelijk van leeftijd en ervaring — maximaal f 3215,— bedragen volgens de thans geldende salarisschaal. Een verdere salarisuitloop is bij gebleken geschiktheid mogelijk. De vakantietoelage bedraagt 8 procent van het jaarsalaris. Verder deelname aan het algemeen burgerlijk pensioenfonds, toepassing van ziektepremie, AOW/AWW is voor rekening van de vereniging. Een psychologisch onderzoek kan deel uitmaken van de selectieprocedure.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan VEGIN, postbus 137 (Wilmersdorf 50) te Apeldoorn, t.a.v. de afdeling Personeelszaken.

Voor nadere inlichtingen kan men zich wenden tot de heer P. Wiers, tel. 055 - 230808, toestel 131.

Vereniging van Exploitanten
van Gasbedrijven
in Nederland
Postbus 137
Apeldoorn - 6704
Wilmersdorf 50
Telefoon 055 - 23 08 08

VEGIN

Stevin Groep N.V. is de holding van een aantal aannemingsbedrijven, die werkzaam zijn op het gebied van bagger- en grondwerken, beton- en waterbouw, leidingwerken, utiliteits- en woningbouw, wegen- en asfaltwerken, zowel in Nederland als daarbuiten. Met een personeelbestand van meer dan 15.000 medewerkers wordt een jaarlijkse omzet van circa 1,7 miljard gulden gerealiseerd.

Voor een verdere uitbouw van de afdeling administratie, financiën en economie wordt contact gezocht met een

register accountant

die direct onder de directeur administratie en financiën de leiding over een gedeelte van deze afdeling op zich kan nemen.

De volgende profielschets werd opgesteld.

profielschets:

kennis	Gezocht wordt een register accountant, vooral omdat het gehele terrein van administratie, financiering, belastingzaken en interne controle met een aantal economische aspecten zal moeten worden beheerst.
ervaring	Gezien het internationale karakter van het concern is ruime professionele ervaring in binnen- en buitenland zeer gewenst. De gezochte functionaris krijgt te maken met administratieve, financiële en fiscale vraagstukken, die zich in allerlei landen in grote verschillen voordoen. Hiervoor moet begrip en realiteitszin kunnen worden opgebracht.
vaardigheid	Vereist wordt dat betrokkene aan een aantal personeelsleden rechtstreeks leiding kan geven en daarnaast in functionele verhoudingen met managers van verschillende niveaus weet om te gaan. In verband met de noodzaak veelvuldig te rapporteren is het vereist dat betrokkene zowel mondeling als schriftelijk helder kan formuleren. Hij zal voorts een goede redactionele stijl moeten hebben.
persoonlijkheid	Gedacht wordt aan iemand van circa 35 jaar met een inspirerende en overtuigende persoonlijkheid, die veel tact, geduld en doorzettingsvermogen kan opbrengen.

Nadere informatie over deze functie kunnen worden ingewonnen bij:
J. A. Paauw, directeur administratie en financiën;
telefoon: (030) - 620880 kantoor of (023) - 244422 privé (vanaf 19.00 uur).

Eigenhandig geschreven sollicitaties verzoeken wij u te richten aan de afdeling personeel en organisatie van Stevin Groep N.V., Postbus 9006, Utrecht.
Discrete behandeling is volledig verzekerd.

Stevin Groep NV

De Economische Faculteit der Rijksuniversiteit Groningen organiseert van 8 t/m 10 september 1977 in het kader van het postacademische onderwijs een tweetal seminars:

- ★ **EEN SEMINAR ALGEMENE ECONOMIE** over de omgevingsaspecten van de volkshuishouding
- ★ **EEN SEMINAR BEDRIJFSECONOMIE EN ACCOUNTANCY** over het onderwerp 'Organisatie en Omgeving'

De seminars zijn toegankelijk voor afgestudeerden aan instellingen van wetenschappelijk onderwijs en registeraccountants. Voorts voor diegenen, die op andere wijze een gelijkwaardig kennisniveau hebben verkregen.

De kosten van deelname bedragen f 100,— per persoon (excl. verblijfskosten). De mogelijkheid tot inschrijving bestaat tot 1 september 1977. Een verzoek tot toezending van het volledige programma en Uw inschrijving kunt U richten aan Drs. G. R. Wagenaar, p/a Economische Faculteit, Postbus 800, Groningen.